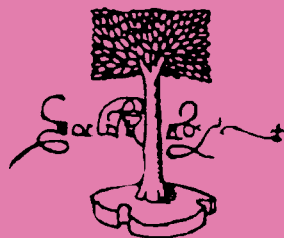

Año XLVIII. urtea

122 - 2016

Uztaila - abendua

Julio - diciembre

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

Erroibarko aldaeraren inguruan

(3 – Hego Erroibarko azpialdaera. Bigarren erdia)

Koldo ARTOLA

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año XLVIII. urtea - N.º 122. zk. - 2016

Uztaila - abendua / Julio - diciembre

Erroibarko aldaeraren inguruan (3 – Hego Erroibarko azpialdaera. Bigarren erdia) Koldo Artola	245
Etxarrierako hitano-alokutiboa Jose Luis Erdozia	303
An introduction to Basque aspiration: the contribution of onomastics Patxi Salaberri Zaratiegi, Iker Salaberri Izko	365
Urretabizkaiaren eta Sarrionandiaren itzulpen-habitusak Miren Ibarluzea	393
Julian Gaiarrerren euskal gutuna: edizioa eta azterketa Koldo Ulibarri	409
Zozo zuriaren xerka: euskararen optatiboaren historia Manuel Padilla-Moyano	433
Euskarazko erlatiboen diakroniaz: testu zaharren azterketa Dorota Krajewska	463
Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales	489

Erroibarko aldaeraren inguruan

(3 – Hego Erroibarko azpialdaera. Bigarren erdia)

Koldo ARTOLA¹

Donostiako Aranzadi Zientzi Elkarteko Etnografi Sailekoa

SARRERA LABURRA

Honen aurreko saioan iragan mendeko 80ko hamarkadan Erroibarko hiru herritan –Erro, Orondritz eta Aintzioan– egin genituen grabazioen berri eman genuen moduan, oraingo honetan ibarreko hegoaldean kokatu gainerako herrietan bildu genituen solasaldien emaitzak izango ditugu aztergai. Herri hauek Gurbizar, Urniza, Loizu, Larraingoa eta Ardaitz dira.

Ohiko oharpenak behin eta berriz egin behar ez izateko, irakurlea aurreko saioan «Mintzaira honen ezaugarriez» zein «Datuen transkripziorako oharrez» idatzi genituenetara igortzen dugu. Saioaren izenburua «Erroibarko aldaeraren inguruan (2 - Hego Erroibarko azpialdaera. Hasiera)» zen eta, oraingo hau haren jarraipena denez, ez zaigu beharrezkoa iruditu hartan esanikoa errepikatzea.

Ezohiko iruzkin gisa, saio honetako berriemailerik oparoena dugun Martin Marmaun gurbizarraren mintzairaz jarraiko lerroak prestatu ditugu. Jaun honen biloba Adrianak dei egin zigun duela sei urte, 1987-89ko epean haren aitaxi edo apitxi elkarriketatu zuena gu ote ginen galdetzeko. Baietz esan eta hark grabazio batzuen kopia

1 Esker biziak damazkiot lana irakurri eta zenbait iradokizun egin didan Xabier semeari, Euskal Filologian lizentziaduna denari.

bidaliko ote genion, eta, guk grabazioak CD batera pasa eta igorri. Hau guztia Iñaki Camino irakasle, ikertzaile eta doktore denari kontatu genionez, aipatu CDaren kopia bere transkripzioarekin bidali genion, baita genituen zalantza batzuk aipatu eta bere iritzia eskatu ere.

Jakingarria deritzogu Iñakik egin zizkigun oharrak hona ekartzeari, belarri guztiak berdin entzun bai, baina guztiz berdin aditzen ez duten seinale, antza, honela idatzi baitzigu guk egin transkripzioak aztertu ondoren:

Gurbizarko euskara entzuten egon naiz eta ongi gogotik gainera; aitortzen dut laguntza guti dakarkizudala, baina betiere, uler ezazu nik entzuten dudana adierazten dizudala, ez dudala adierazi nahi zuk hori gaizki egin duzula, baizik eta nik bestela entzuten dudala.

Oro har eta lehengoan telefonoz esan nizun bezala, zuk nik baino tt gehiago entzuten duzu eta nik zuk baino g- gehiago; bestalde, giñe horiek nik gine entzuten ditut. Zure beste batzuk nik berze edo besze entzuten ditut. Orrietan adierazi ditut interpretazio kontu tiki hauek.

Gainerakoan laguntza guti eskaini dizut, izan ere, hainbat gauza transkribatu duzu nik ongi entzuten edo ulertzen ez dudana; adierazi dizkizut, baina ez dakarkizut alternatibarik, beraz, mesede baino, kalte gehiago egin dizut horietan.

Mintzo ezagunxea dut Erroibarko hori eta argi eta garbi entzuten ditudanak –eta zuk beharbada sumatu ez dituzunak–, horiek horiz ezarri ditut, 3, 4, 5, 6, 11, 14 eta 18 orrialdeetan; honakoak dira zuzenketa garrantzizkoenak, nik uste: (Jarraian batera etorri gabeko dozena bat adibide).

Ez dut besterik, zuk ikus nik honela entzuten dudana nola entzuten duzun, bigarrenik edo hirugarrenik erreparatzean.

Zer esanik ez, oharrak kontuan izanik eta zintak behin eta berriz aditu ondoren hartu genuen aldi-aldi egokiena iruditu zitzaigun erabakia, Iñakiri bere laguntza gogotik eskertu-ta.

1987. urtean, Erroibar aldean, Pedro de Yrizar ahaztezinarentzat euskal aditza biltzen aritu ginen denboran, Gurbizar aspaldidanik hustu eta jada eroritako baserri-multxoa zen eta, beraz, han berean sortu Martin Marmaun jauna handik kanpora aurkitu behar izan genuen, non eta ibarrari izena ematen dion Erro herrian zehazki. Haren ahotik bilduriko datuak Yrizarri bidali genizkionean, 1989ko urrian, zera idatzi genion:

Larraingoa, Urniza eta Gurbizar herrixka edo 'lugar' direlakoek 'Señorío de Erro' deritzana osatzen zuten. Gure informatzaileen haurtzaroan Larraingoa bost familia, Urnizan hiru eta Gurbizarren lau bizi ziren. Gaur egun Gurbizar, aspaldi abandonatua, ia birrindurik dago. Argazki pare bat bidaltzen dizut garai bateko herrixka hau orain nola dagoen zuk zeuk ikusteko.

Bertako informatzailereren bat aurkitzeak, zer esanik ez, poz haundia eman zidan, eta are gehiago halakoarengandik informazio haundi xamarra bildu ahal izanak, honen artean, gainera, *nute, ginduzte, zute...* gisako erak (alokutiboak, alegia), Elkanon erabiltzen zirenetatik hain hurbilak bestalde...

Gurbizarko berriemailearen datuak goraxeago aipatu herrixka eta *caserío*-etan bildu genituenekin osatu ditugu. Berriemaile hauek, iragan mendeko hasieran euskara jaso zuten hondarreko lekuko preziatuak, beren sorlekuetatik kanpo aurkitu genituen, gogotik saiatu eta gero. Honela, Marmaun gurbizarra Erro herrian ezagutu genuen, Beaumont urnizarra Orondritzen, Iribarren loizuarra Iruñean, Huarte larraingoarra Iruñe ondoko Uharten eta Lusarreta ardaiztarra Eugin.

Besterik gabe eta ohiko jardunari jarraikiz, ditugun ekaien nondik norakoak azaltzeari ekingo diogu.

SAIO HONETAKO BERRIEMAILEEN ZERRENDA

Gurbizar

Martin Marmaun Villanueva, 1904an sortua
ama: Gurbizar / aita: Ardaitz

Urniza

Francisco Beaumont Oroz, 1902
ama: Urniza / aita: Zubiri (Esteribar)

Loizu

Lorenzo Iribarren Egozkue, 1902
ama: Loizu / aita: Nagore (Artzibar)

Larraingoa

Valero Huarte Garralda, 1910
ama: Larraingoa / aita: Ardaitz

Ardaitz

Ana Lusarreta Lusarreta, 1912
gurasoak ere, biak ardaiztarrak

GURBIZAR

Martin Marmaun Villanueva

Esportagintza (1987)

Ebáki... oiàñéan? makìl oetáik? ta, geró, beláunie(k)² béittie atratzen, atrá beláunix góra; mán oxk'át emendík? olá? ta, nai báuzú lodí? nài bauzú bastértu olá, meaó? geró... garbítu tzimízte³ ta ín. Geró, ebék...

– Garbitu tximizta?

Bai, garbítui(k) denetán, itèn diogú óla, nabál-, nàbaláiki!... óla, arráskatu dená? ta óla.

– Hau ze material da?

Au? av-... urríze, 'avellano'.

– Eta non biltzen duzu? ze lekutan?

Emé-emén, urbíl.

– Bai, baina erreka ondoan? oihanean? edo...

Oiánean eré baña erréka aundián e ootén die áunitz. Bàña öbéa o... obe dá oiánekoak.

– Orduan, hara joan eta zer egiten duzu? ebaki?

Ta, aixkóraiki ebáki, bai.

– Eta gero?

Geró? garbítu ongí? te geró...

– Garbitu zerekin?

Aixkóraiki? óla ba-, badú adár zenbáiz, kéndu... orí, lísoa geldítu... bear dú, ta geró, oxká in... nabaláiki? te... beláunitti atrá dena. Geró zurítu náí bezu, àu bezalá? ba! kéndu nabàlaiki te fuéra!

– Gaineke azala?

Bai, azála, bai.

– Eta horrela prestatzen dira zera horiek, ezta?

Ya-ya, geró? prestátú te... maten dá áu, ónduá.

– Nola deitzen dira? tira horiek, nola dute izena?

Ebék? ondókoak, te bertzè ebék... pillériak.

– Nola?

Pillériak; pilárie, pilláre, pillária.

– Eta beheitikoak dira...

Ondókoak.

– Sendoagoak, ezta?

Ba-bai, ondókoak, ta unáí, erràten diogú... piláriak; óna, ála: bat, bíde... bat, bíde, íru, lau; bertzoát? ígi-, sujetátzeko ébek. Espórtei maten dioguté bíde ébetaik, emén, fuerteágo ogotéko, t'ebék it-, atrèatzén diré betí lodiégo, tzimízte beñó lodiégo.

2 *Belauni*: gazt. «dobladura, encorvadura del tallo», antza.

3 Gaztelaniazko 'la tira, la vara' bide da hori.

– Hauek dira, beraz, ondokoak?

Ébek, ébek!... bai, bederátzi egínda, izén biar dá nónes: bat, bíde, íru, lau, bortz, sei, zázpi, zórtzi, bed(e)rátzi, amár? améka. Páriak badiré, atràtzen dá déna baldéara.

– Zaude, eta inguruko hauek? hauek lodiagoak dira...

Ebék meáo.

– Hauek, hauek; hauek meheagoak dira?

Ebék bai, matéko éun⁴ meeáo; ba... izén da... buélta mäten badi(y)ótzu?

– Orduan zera dira: pilareak, ondokoak...

Onddókoak, bai.

– Bertzerik ez da, e?

Ebék? tzimíztek!

– A! tzimíztek...

Klaró, emén tzimízte erràten dú(u)... klaró. Ta geró? au... kiddérra.

– Kiderra; eta gero egin, nola egiten duzu?

Eztákit zer dún, battéon bat, bakárrän bát, ebetáik, bát akabátzen delaík? bértze bát, sartù emendík?... eméndik berrís gorá? gorá? artú gorá emén bértze púnte. Andík, bertzéra, emén ya... bértze atzuk, besté ontán an sártue... ta ála daó denetík! Emén... eméndik, água mán ta, eméndik da, léviziköa. A! eménd-, emén dao, obéna... emén akabátu de, àu mátëa, unái zagó errebéttia.

– Errematea?

Errebéttia! bai. Matén da irú tzimézte këo, meëéki; te, emén akábatu de bát? ta bertzëa... áu emén akabátu de, te orgatík dagó, emendík, berrís asiík... bai, ya man diót bërde, óri, bëña... geró, emén akabatu dé, irúën... tzimíztek? emén akábatu dire. Eméndik... àsi diré? íru tzimízteki asi diré eméndik, olá, sar-, eméndik sártuik, olá: bat, bíde, íru; betí, água altzínëra, geró? bértzëa, gibélekoá betí altzínëra. Ta orái akábatu dé? emén akabátu dé; así näizén... tóki, zer, zé tokitík? ta emén akabatú? te emén... así gera berríz mäten.

Orái tzimíztek, badazí lan it-, ittén e góitt-, góitíreño; t'eméngoák, iguàl egotzí, geró tzimíztek: bat? bíde, íru, lau, bortz, sei, zázpi, zórtzi, bederátzi, amár, améka, amábi, amaíru, amaláu... amaséi, amazápi, emezórtzi, emerétzi... ogéi; oèite bát, oèite bíde, oèite íru? oèite láu... e? dénak berdín, urèsko ón, zuzèn egotekó? bat, bíde, íru, lau, bortz, sei, zázpi, zórtzi, bederátzi, amár, améka, amábi, amaíru, amaláu, amabórtz, amaséi, amazápi, emezórtzi, emerétzi? ogéi; ogèite bát, ogèite bíde? ogèite íru... A! bai, òite láu.

T'emén asiéra, ta aú? ebàki biar ñó... pastú zeidé; eménde daó sártuik gau, olá, emén akabatú? te geró, eméndik sartuík daó? te emén... bérriz e, sujétatzén dio órrek. A! baño úra... èbakí; aurtén ere ín biaut, bakár tzenbáit.

– Bai, gustora egiten duzu, e? iduri du baietz...

Bai, espórtak? ebétaik, egún betéz írü in... íru in nitué. Áu ai-, ain ráso ezta... ebàki biár eméndik, irùketzëko ónek, beztzé zimízte onek; béëra, ónek, óla... (erakutsi egiten du nola ebaki).

4 Gazt. 'el tejido' bide da hori.

Orái, ebáiki(ik) dagó orái? onékin pizten dió(t) ezik, éz atrátzeko béiti, órdik... óla. Atzó patáta batzúk atèra nitué ta, emén utzi nittué ta...

– Beraz, bada pilarea, bada ondokoa, eta bada tzimizta?

Tzimíztia... tzimízte, bai, tzimízte.

– Honek bertze izenik ez du? erdaraz ere ez?

Ez; ondóko? los ondokos y los pilares y las tzimiztas⁵.

– Zimiztak dira meharrenak?

Mée-meyék, bai.

– Eta errebeteak ere aipatu dituzu...

Errebéteak matekó meéago, óla... fiñágo eré, errebétendako. Ník denák, lenáo espórtak iten nittué? itén nittué iguál, zórtzi egúnen, da dénak prestátuik: onddókoak, zimíztek eta errebétiak, dénak pre-, tzimíztek mólda, ézta-, ta ondókoak dénak. Apárte! dénak apárte irúkitzen gindue.

Gurbizarren lau familia (1987)

– Zu haur zinelarik, zenbat familia zineten Gurbizarren?

Gu? lau, láu familie.

– Orain bat ere ez, ezta?

Orái bát ere.

– Aspaldi desagertu zen herria, ez?

Bai, báii-bai-bai, eta elléta⁶ tòrtzen giné... Geró, (g)òr badá... erróta; erróta erràten dióte... garíe iten tzúte...

– Eho?

Ío; án bizi ziré?... senàr-emázteak zárrak. Geró, senàr-mazteák, gatzénak, lau. Te bazituén? zórtzi... zórtzi úme bazitué: séi nesáko ta bóst, bí... mút(t)iko. Ordík tortzen giné, Gurbizèti láu? famílie, t'Urnizétik... bíde, te... errotá ortáik, bertzoát? zázpi, te tortzén giné, amaséi-emezórtzi... orrá, Elóndritzea, eskólara.

– Orduan haur aunitz, e?

Klaró! gù baginé...

– Gurbizar hain ttikia izateko...

Bai, gú baginé a-... zázpi anái? bi anái tte íru... aizpé! etortzén gine iguál lau, batéan? eta... geró bertzé etsetáik eré baziré, dénetan tzíre... zázpi-zortzi! Geró, Urnízen eré bazíre... etxé batéтик tòrtzen diré⁷ bíde, anái? Francisco, Fulgencio... Teresa, Graciana, láu tortzen tziré. Géro, bertzé etxétik eré bèrtze láu?... zórtzi; guré etzétik? tortzén gíne... iguál ogéi o ogèite gééao.

– Gurbizarren, orduan, lau familia; eta Urnizan?

Íru.

– Eta Larraingoan?

5 Iñaki Caminok aditzera eman digunez, *zimizta* horiek 'cimistal' dira erdaraz, Aezkoako euskaraz 'tzimiztari'.

6 «a las lanas, a por lana» ote da hori?

7 'zire' itxaron zitekeen.

Bost.

– Larraingoakoak ere hona etortzen ziren? Olondritza?

Aék Ardáitze; egón tzärá Larréngöán?

– Ez baina ikusi dut, bide ondoan da; karreteratik ikusten da, ezta?

Bái beña, pastú biar dú, olá... zubítta eta juán béera.

– Eta zure aitatamak nongoak ziren?

Amá gorgöá, errí gortáköa béra.

– Gurbizarkoa?

Gurbizérköa, ta aité Ardáizköa.

Idoieta beranduago erori Gurbizar baino (1987)

– Eta hor bada Esteribar aldera jotzen duen herrixka bat, eroririk bera ere, Idoieta...
A, bai!... bai, ba-bádaki.

– Hori lehenago erori zen Gurbizar baino?

Ez, ez, oráño... ez, orí berántago oon dá; oráño... orí maten ddú... Urdéizko bate(k) mäten ddu; ór lenágo ziré bí familie, geró etòrri zé Zuntzárrendi bat, ta orí... geró etxé bat èros zué, Zubirítta béittio, Urdániz, Urdéitze erràten dióte, úxke... ta án, t'èman dió andík, oráño dramá etxéa arrék, bèña aziénda edó, kártzen dioté orí? dáus e, yagóik.

– Eta zure herria zein urtetan geratu zen hutsik, gutiz-goitibeheiti?

Nerè erríe? el año veint-, oéite séan. Géro bát eon tzé, ogéite... ogèite zórtzián atéra ze, óndarra.

– Hondarra? azkenekoa?

Ogéite zórtzien.

– Beraz, aspaldi dago hutsik...

Bai-bai-bai.

– Eta orduan zineten lau familiak nora joan zineten?

Oèk juan tziré, Sarazibérra, a Sarazíbar; geró bertzé at Loizúre, oráño Loizúköak emén diré, panadérie... máteunte, te bertzéa? Saigótsa, t'egún... ta amà il tzé? ta, deségin giné denák? ta (...). Ní eon nitzé? Lusarrétan, geró Lusárretatik juan nitzé... Bixkarrét; oon nitzé... –orái, Bixkarrét zagó Gerendiéin⁸–, ór ogon nitzé... séi urte, o séi o zázpi? ordík esposátu nitze.

– Ezagutzen duzu Idoieta euskaldunen bat? zu Gurbizarren sortu eta Erro honetara etorri zinen bezala, Idoieta sortu eta orain Burladan edo Zubirin edo... egonen den norbait?

Zub(i)rín badá maztéki bét, bèña uskéra eztákit bádakién.

– Idoietakoa?

Bai; geró? bertzoát? seméat, o alába, me parece, Eskirótzen e; aiték bázakié, Salvador zaió. Arék bai, bázakie... uskerá.

8 Interesgarria izan daiteke, agian, gaztelaniazko «a Bizkarreta se le llama Gerendiain» moduko esaldi bat aditzera emateko, *Bixkarret* datiborik gabe deklinatzen dela jakitea, *Bixkarrét zagó Gerendiéin*, alegia, non *zagó* hori «nor-nori» kasuko «zaió» den. Antzeko joera ikusi dugu orobat inguruko beste zenbait herritan, nahiz, geroxeago ikusiko denez, berriemaile honek berak *palómai zaió úsoa* esan zuen.

– Honen aitak? Salvador honen aitak?

Ez-ez; sémëa! sémea... Salvador orrén alába dagó, espòsatuík, Eskiróz, te... aiték zíre anáëak, bát Eugenio ta beztzëa Salvador. Salvador ezkòndu zué (sic) etxëra, Idoétara, ta bí... orduén ziré bí familie, te... etzíre óngi éldu, t'óék ziré lau, bórtz anai: Salvador, Eugenio, José ta... Fermin, geró Leoncio, te Salvador gué juan tzé, orrára... Eskírotza, te beré anáëa ezkòndu zé... Zai, te Salvador, Salvador orrén alába? ezkòndu zué, Eugé-
noin álabaiki, (zuzenduz:) o seméaiki, te ór bizi dire.

– Nola zaiote? apellidoa nola dute?

Mezkíríz.

– Horiek Idoietakoak ziren?

Aitté ta, ait(t)ék? bai, ta amá're.

– Baina ez dira bizi aitatamak...

Aiék? eztíre bízi ya.

– Eta hauek ez dute jakinen...

Oiék? a! uskëra? ez, eztákite ya dáus ere!

– Orduan, zekitenak hilik dira...

Bá-ba-bai, bai... báí-bai, íllak díre; óiek eztákite.

– Zubirin ere ez da bertokorik...

Ez; Usítxin.

– Bai, izana naiz Cirilo Santesteban eta gasolinerako Víctor Caballerorekin, badakizu; horiek dira herriko zaharrenak, eta ez bata ez bertzeak ez dakite.

Eztàkité?

– Erraten dute berak direla herriko zaharrenak eta ezetz, eta ez dutela uste herrian inor izanen den ere.

Ez, orí? neréki egon dá soldadó, óri... or daoná? panadéricko oí? Bítzor te Sàntxoestéban góí, Cirilo Sánchez (zuzenduz:) Cirilo Santesteban; ni beñó... urté bat o bíde edo, dá gázteago.

Noiz sortua eta animalien zaintzan ibilia (1987)

– Zu noiz sortu zinen?

Lábian, en mil novecientos cuatro.

– Beraz badituzu laurogeita...

Làbetanoéite irú...

– Majo zaude, e? lan aunitz egin eta hala ere...

Bá-bai, laná aunitz; jo! oon nitzé Larréngöan? aitté il tzekiré, el... el quince, berrogéite bí urtétan, eònik tzégo artzái. Geró, Larréngoara eman tzíre amák...

– Nora?

Larréngöara, bórz etxetakó unéi, t'án oon nitzé? urté bat, egún t(t)e berrogéi pezza, oéite bórz, ogèita zórtzi dúro úrtian. Ta andí eman tziré Loizúre, t(t)a án? oítte... amábi duroa, bí urte egón nitze; jé-je!...

– Eta denbora hartan, nolakoa zen unai baten bizimodua?

Pues etxéz, etxéz etxe... yán? ta geró, beiéki juan egùn guzikó; ártu... oláta erràten tzioté, ogí, óla, ógi-zérrak; partítzen zuzté? ta...

– Ogi-xerrak? zeozekin... txula-puska batekin edo bertze zerbaitekin edo?

Zenbàit eré jai're gabe, te ogíe... máten, iguál is-, esprés sekatú? te emán, jé-je!... Te déna... urdáie... musítuik, déna, berdé-berdéa paátzen tze.

– Hori ez zen ona, e?

Ejé! beñá...

– Eta edateko?

Dáux eé! uréa, uréa eunéko paratuík te fuéra!

– Errekakoa?

A, klaró! zenbáitzuk parátzen tziureté, urdéi puskét o olá, mé-meeiá, me bertzè atzúk já eré. Géro, Elóndritzen èon nitzé; aitté il tzélaik? ni... nindeó Elóndritzén, auntzéëa, ordúen ziré aúntzek, errí... errí guzien. Bazíre ogéite... bórtz eo séi? famílie; ze? etxéz etxé yatén oóten nitzé, yan... kláro! izéin tzire egún... áuntze alá? ta, ba aièk artú? te oianéra egún guzikó.

– Orduan, Larraingoan egon zinen unai?

Unéi Larréingoan beñá... emén, bertzé erri öntán? auntzéi.

– Nola erran duzu, Olondritz edo Elondritz? nola erraten duzu zuk?

Elóndritz.

– Eta nora eramaten zenituen ahuntzak?

Oiánéra, oiánëan, e...

– Zein aldetara?

Ba! nai nuén aldeét-, nerí ez, orduán etziden e, ñórek erratén nóra emán auntzék; aterá? ta, artú? te...

– Eugi aldera edo?

Ez! émen ál-, óndöa, errí ondöán! emén ere izén da auntzéëa, emèn beréan? pue'errátaúnt, eún bet àlde batéa, bèste álde ere báí, bèste álde ère o olá... Emén egon nitzé... uñéi⁹, bí urté, bàña ordúän espósatúte.

– Ahuntz-saldo haundiak, gaitzak ziren orduan?

Pues izéin tziré... labétanogéi áuntza o olá izéin tzire.

– Orain ere badira?

Orái ez, eztá batre, ez. Gúk gor, Gurbizérren gindué? amazápi-emezórtzi auntz, izèten gintué. Orái esnéa gaixtó dela; gú esné, auntzé-esnéki, dénak... ezínik e...

– Edaten zenuten?

Klaró! afaltzèko're!

– Behien bat ere, bakarren bat izanen zenuten...

Gúk bat gindué beña bertzék bazuté géiago.

– Haien esnea ere hartuko zenuten...

A! bai.

– Eta gazta giten zenuten?

Eee! kéba! orduén jendéa... póbre giné, górki póbre. Ez zinddué... txerriye eré, iltzén ja ére! sardín bet írue-, írú... láunentákoa, sàrdin tzár oetaik, jé-je!...

9 *Uneik* aditzen uste dugu hor.

Haur-jolas bat: 'itsumandoka' (1987)

– Eta ttikiak zinetelarik, zertara yolasten zineten? ('mintzatu' adieran ulertu zuen berak).

Déna uskéra! déna, étxean, ta án erríen eré dená? Unára eskólara torrí... gíñe, zortzi urtetán? ník enué ja ére enténditzen... óri, erdéra. Te yá, geró... dénak, asi giné erdèra-erderá? ta adiós! ta déna erdéra.

– Baina ttikia zinela, zuen artean, mutiko ttarren artean ere bai? dena euskaraz?

Déna, déna, déna!... déna.

– Eta 'jugar' nola erraten da? 'yolastu'?

Jugar?

– 'Yolastu' da 'mintzatu', ezta?

A! bai, mintzétu.

– Eta 'jugar', nola erraten duzue?

A! tz-, tostáketan.

– Eta zer tostaketa-moetak zenituzten? zertan aritzen zineten?

A! zenbàit eré? tapátu... begiek eta, nók arrapátu, o sea, aldì betéz? óla... laixtérka larráñean... baták bertzeái nók arrapatú? te geró, ondarrá ya, ezkutáien bát, olá? ta arrá-, ta arrapatzéra! bàta bertzeái? làixterká.

– Eta hori, begiak tapatu eta tostatzeko modu horrek, ze izena du?

Orré(k)? 'a la... a la gallinica ciega'; bèño ordúan ez, ezkíndue ertén 'a la gallinica'.

– Nola erraten zenuten?

Tsardín, 'tsardìnin uré...', atzendú zäidek!

– Euskarazko izena izanen zuen...

Ba-bai-bai... be! eztakít pa.

– Erraterako, orduan, nola erranen zenuen zuk 'vamos a jugar a la gallinica ciega'?

Ezkíndue erràten óri; 'vamos a jugar, a la...', je! 'tsardín' erràten gindió, bèña uré're...

– Sardin, e?

Bai... ta, paratzén: 'vamos a jugar a la sardín... útsüa', óla... káguen! nóla erraten da?... kóño, 'itsué'?, 'a la... sardín utsüé-, itsuéra'.

– Sardin, e? erdaraz 'gallina' baina euskaraz 'sardina'; 'sardin itsuera', e?

Bai, itsuéra, 'itsué' da 'ciego', te óri erràten gindué.

– Eta errateko: 'hala, ven, venid a jugar a la gallinica ciega' ¿cómo lo habrían dicho? 'hator, zato, zatoze' edo?

Bai, égia; 'zató' oro, ta... ta déna...

– 'Guazin' edo?...

'Guázen, guázen'... bai, 'guázen'.

– 'Goazen sardin itsure'...

Bai, óri.

– Y para decir 'a jugar'? nola erranen zenuen?

Tze, 'tzostàketará! 'vamos a... yá nok arrapatú'... Ta, iguál bi nesá-? zazpi o zortzi? te... orí... pàratuík bí pañuelóak? ta... auxtén.

– Eta bertzeak?

Bestzék? lemíxik arrápatzen tzinduená? bérriz atzeík ta, atzeán lotú... pañuelóá? ta... bérriz uré.

– Eta bertzeek altxatu, ezkutatu behar zuten?

Ez, eskóndittu báí! emén beréán? pues... nón arrapatú; batzúk olá ez, eskúndu ee-, eskínetán, juatén baziné arrapatzéra? óri... óri.

Kalba deitu jolasaren inguruan (1987)

– Eta zer beste yostaketak ziren? pirlé edo?

A! ói eré, bai, eta kálban eré.

– Eta haurrek ere egiten zuten? edo zaharrek bakarrik?

Tzárrek, tzárrek órduen.

– Nola egiten zuten?

Arrí bet olá paratú te...

– Harria, bakarra zen?

Ez, paratzen tzire geiágo, bai. Tze? eztákit zénbat paràtzen tzúten. Or, gurè errién, gútti eràiltzen tzé ori.

– Eta yostaketan ari zirenak, zenbat metrotara gelditzen ziren? ze distantziara?

Óri? íru métro edo olá, olá botátzeko, bai.

– Eta zer hartzen zuten botatzeko? beste harri bat?

A! bai, kalbán bai, arríe; óla, prestátuik? meíágo... érdien, erdién meáo? ta... espré-sak, óla, pikétuik berék olá; mallùxkoekí? zenbaitzúk, prestátuik.

– Eta zenbat aldiz botatzen ziren?

Iguál ginén... zázpi o zórtzi gizón? ta... ta ník botàko nuén, ník. Geró?... geró bértze bát.

– Gizon bakoitzak botatzen zuen bi aldiz segidoan? bata bertzearen ondotik?

Guttí beziré? iguál íru, bëña baginé... iguál, irú gizón baginé? b'orduén bai, botàtzen gindué irú aldis, bàña e... zortzi bāginé? bátean, bat, bat... tt'apúntettú nón yótzen tzuen, e? árriek. Te geró, arriék, botàtzen... yotzén tzuená... urrúneo arri? arrék, géro... àrek eré betí gibél, ondárrean botá bear tzué arrek. Bòspaséi, ézpagindió... kálbaí yo, te... kalbá emén badazá? te zúk emén yó bazindué? apúntatzen tzé emen; geró, bertzéak emén... olá?

– Egiten zen marka bat, e?

Bai; geró? biàrren áldi botàtzen diózu lénik; geró? ónek, urbílagó zéna; geró? bértze at; géro? emén, urrúneo zegó? ondárre... klaró!

– Eta, galtzen zuenak zer egin behar zuen?

Be! pín'tet árdo o olá, pa(g)átu pìnta... ardoá! Casimíro ostátutík pín'té ardó? ta... orí galtzen tzuenák? iguál, bidé(k) gáltzen bazuté? bídek pa(g)atú.

– Zein tabernatan? Gurbizarren ez zen tabernarik izanen, hain herrixka ttikia izanik...

A! án txíkie, bëña emáten gindué ardóa, muséan eré aitzén gine iguál, arràtsetán o juntátzen giné iguál... zázpi-zórtzi...

Herria artatzen zuen apaizaz (1987)

– Eta Gurbizar atenditzen zuen apeza, nongoa zen?

Elóndrizkōa.

– Hara joaten zen meza ematera?

Juan tzé bí urte, arará etzé juaten, juaten tzé Loizúre. T'or, geró? ór maten gind(d)ió, labétzek? amaséi errégu... gári, patákit (?), apézai.

– Labesek? (gaizki ulertu izatean).

Lau étxe oiek! lau fámiliek; klaró, guk? lau, te bertzé familiék bèrtze láu? zórtzi; beztéa bèrtze láu errégu? amábi, te gúk, lau? amaséi.

– Hori zuek atenditzeagatik, e?

Bai, ya... óri bai.

– Sari bezala edo? denbora batean ‘hamarrenak’ deitzen zirenak edo horrelako zerbait? Batzé urté bat o bíde; bertzéak tòrtzen giné mezará önará? Larréngo... goizéko bortzétako, iéndetan. Te... ezkíndue argíuk ta ja eré!...

– Eta zenbat denborako bide da hor, Gurbizartik hona, Errora, etortzeko?

Ordú et eztá izéin, bàña gabás bai.

– Orduan bost-sei kilometro edo hola?

A! ba, bai.

– Eta Larraingokoak nora? Ardaitza?

Larréngokoak Ardái(t)ze.

– Eta Urnizakoak?

Àiek eré nai zútenera, zènbait áldis onará? bertze bátzuk... Ardáitze? Larréngöará?... gú ez, gúe erríko, zènbaitzúk unáta, önára... Erróra; bertzéak? Elondritze. Geró, eméndik juáten ginenák? ez geldítzen tzená etxeán? Larréngoara. Orduén etzé mezáik gáltzen, ez! eztá-eztá... jóe!

– Eta Gurbizarren ez zen sekula mezarik ematen?

A! zenbáit áldis juatén ze apéz ta...

– Festetan edo hola...

A, festetán bai, Santá Luzi...

– Bertzenaz ez, igandero ez...

A, iyéndero éz.

– Zuek etortzen zineten edo Errora edo Olondritza, ez?

Óri, bai; urté bat man tzué, pagátzen bagindió óri, juaten tzé ordúen iyéndero, bèña... urté bat o óla izén tze.

Animalien larrutzeaz (1987)

– Eta zer bertze erran genuen atzo? larruarekin eta, zer egiten duzun edo...

A! bai.

– Deditzen zara larruak erosi edo saltzera; nola da hori?

Erósi tte sáldu.

– Zer egiten duzu? ardiak larrutu?

Ez, ník larrútu o... bai, ikési nue larrutzén, beñá, etxeán... iltzén gindué festetáko ta olá? ník iltzen nué.

– Ze larru-moetak dira zuk erosi edo saltzen dituzunak? ahuntzena edo ardierna edo?

Dénetaik! dénetaik erósten nue; azùriená? ta... ardí... latxá? ardí mārína o zér den, eztákit; zenbaitzúek balio uté... denbòra artán? ogéita amár pézta, bèrtze atzúk ama-bórtz, da... azéri-larruék... amàborz pézta.

– Azeri-larruak ere bai?

A, áunitz! ta àzkon-lárrue eré... ta futóts-lárrue...

– Eta horiek nola harrapatzen dituzu?

A, ník? arrapátú? eztút arrapátu, erósi iten níttue, erósi. Oiék? or, Zilbétin zenbaitzúk arrapátzen tzuté latxóa... pàratuté; azéri-larruék? da ardí-larruék? pelátu... óla? íl te

geró. Óri... an txéa, ín eta alá, ebáki... puskét? eta, makíl ttár batetik sartú olá? te (g)eró... puz mán? ta... aundítzen da.

– Zer eman?

Aliéntoakí... fff, fú mán ta... orí? Geró... pelátu, géro...

– Eta horrekin ateratzen da? hats emanez aiseago ateratzen da?

Bai-bai-bai, aundítzen dá? déna, óla... déna aundítuik gelditzén da. Orái iteunté makíñä... batéki olá: ra-rsa-rsa... ìltzeuntélaik, bëña...

– Baina larrutzen hasteko...

Larrútu, bai, larrútu; ník... béti larrútu iten dut.

– Bai, baina hasteko, nola egiten duzu?

Leník ta... azpítik óla, leník, besoét-, besoétik óla ín...

– Kanibeta batekin edo?

Bai, óla, txòrroxtúik.

– Labana edo kanibeta edo, nola zaio?

Bai, bai, kanibetáiki; óla ebakí? te geró bertzé aldetík, òlá? te geró erdí-erditík? olá? déna. Geró, berríz, bëste azpítik? óla, te bestéatík eré géro... larrúe berá kèndu biar nué? ta geró...

– Tiraka, tiraka?

Tìreká? bãña geró berdín, emén parátu óla... gàntxo át? ta, emen...

– Dilindan edo zintzilik edo...

Ttilín-, ttilínten; ardíak dilínden? ta ník... pelátu dená.

– Larrutik tiratu egiten da?

Ez-ez! tirátu éz; bai, ta... zenbàit äldíz nabaláiki iten dá, pollíki-pollíkie ez... larrúe ez... ebàkitzekó? ebakitzén baduzú larrúe olá? eztú balio ainbézte.

– Erran duzu palo ttiki bat sartu, hatsa eman eta... hori zertarako?

Larrué... aundítzeko déna, ardíek, gelditzén da ordúen déna aundítuik, déna.

– Hori larrutu baino lehen? larrutu altzin?

Bai-bai-bai, larrútu beño len.

– Eta horrela hobeki larrutzen da...

Ba-bai, orí; geró orí... andík matén diozú azpítik gorá e... te geró, kuerd'áteki lotú? eta aizéa eskápatzeko; pues mán diózun áize úre. Geró, ai zirélaik olá... erekítzen, óla... kentzékó larrúe? itén du ordúen, eskápatzen dá? ta, fff... jo! juatén da bèrtze alderá. Bëña larru itén da frángo ongí.

– Hor kanpoan dilindan dauden horiek, zuk larrutu dituzu?

Ez-ez, uré, arék, atzó karru züttún e... ébek.

– Eta zertarako daude hor?

Sekátzeko.

– Eta sekatu ondoren, zer egiten duzu?

Or, ór e, parátzeunté... pilé batean daudé.

– Non?

Or, ór daudé béittien, pil-, pilé batean dénak, óla; botatzén dioté, góla... pòlbo bát...

– Hautsa?

Àutsé?... orí dā... esprés emateko, bertzénaz apólitzen¹⁰ dié. Orgátik daude.

– Eta nondik ateratzen duzue hauts hori?

Orí? erósi.

– Non?

Orrék kartzen dió larruék, onék, larrué maten ttiò onék? Bitóriako batek, t'arrék, onék gald-, erràten dió kartzéko, t'or-, orduán, kartzén dio; tortzén deláik larruén billä.

– Ez da saltzen drogerietan edo farmazietan edo...

A! saldíko da nunbát, bãña... betí arrék kartzén dio.

– Eta ze izena du 'polvo' horrek? ez dakizu?

Polílla... bai; (errain Maria Joseri:) A eso le llaman 'polilla', verdad?

(Erraina:) Sí, sí, como la naftalina, un polvo pero...

– Eta gero, larru-pila ederra eginda dagoelarik, hartu eta eraman...

Bai, berá tortzen dá kotxeikí te emáten tu dénak, bai.

– Nor etortzen da?

Bittórieko bat.

– Orduan zuk ez dituzu eramaten Iruñera edo...

Ez, ník ez, orái ez ník, ní enáiz orái... áitzen erósten; seméak erostén du eta... zenbáit aldiz; erràten badioté etxé zenbàitetará? batzúk, larrù betzúk? eta... Atzó ere bai dé, juan tziré andík; bazittuèla larruék? eta, karrí zuzté, oéit'amár bat lárru o óla.

– Tira, hori kontaturik dago, ezta?

Bá-bai, déna, nolá edo ála.

Oihaneko pizti eta hegaztiez zerbait (1987)

– Eta hor, animalia ttikien artean zein bertze dira? azkona edo... nola erran duzu?

Futótsa.

– Hori zer da? erdaraz nola zaio?

Turón¹¹.

– Badira hemen, e?

Lenágo bazíre; geró? márta bera dá.

– Horri nola zaio euskaraz? lepozuri edo lepozuri edo?

Fuin?... lepá... fuñá bai, biúr lepá...-órie, bãña bertzéa¹²... Ník betí ba... aittú dut fuñé ta márta, fuñé; uskéras eré fúña erràten gindió: «Fuñé bat... kusí ut or», óla... rastro de fu(i)na.

– Baina fuina ez da marta, ezta?

Bai; ez-ez, márta dá bát? ta fuñé bértze bat.

– Eta jinetak badira hemen?

Baitté, bádee.

– Euskaraz nola erraten duzue?

10 «Apolillatzen» bide da hori.

11 Zenbait lekutan «pitotxa» eta are «gatu pitotxa» aditurik gaude.

12 Fuina ez da lepozuria, lepozuria baizik (gazt. 'garduña').

- Je! orréi? jinéta erràten gindió, jinetá bat e... Geró, gatuéi? basagátue.
 – Eta beste ttiki batzuk, oilategietara sartu eta oiloak-eta hozkatzen dituztenak?
 panik...
 A! panikésa.
 – Hori nola da euskaraz?
 Orrí panikésa értén gindio, bai, panikésa.
 – Ez duzu aditu ‘erbinudea’ edo?
 Ez, ez... eztút áittu e.
 – Eta arboletan lo egiten duen arratio bezalako bat?
 Mixérra.
 – Erraten dute on dela jateko...
 Orí? áunitz!
 – Bai? zuk jan duzu?
 Nik yán izen dút, emén arrápatzen dú onek, aunítz.
 – Nork honek?
 Antonio; orí demazkí, orrék éré badáki uskéra.
 – Zein da Antonio hori?
 Antonio Errea, orrék arrápatz-, atzó ére karrí zue órtaik.
 – Nongoa da bera?
 Mezkírízkoa, bèña emén bizi de, emén espósatuik dago.
 – Non harrapatzen ditu?
 Emén, oiánean o, zépoak badauzkí páratuik; goizéro, joáten da.
 – Nik aditu dut batzuek harrapatzen dituztela zerbaitekin zirikatuz eta...
 A! baitté’re, bai, bai; orái yoáin tzé, orái íxten pat, ta orrék main dizú ere... Ogón
 tzara Mezkírítzen?
 – Bai, kutxareroarekin, kuxeta-egilearekin, bai.
 Ya-ya, orí’ré Mezkírízkoa da; orí egon dá Zilbít-, Zelibí-, Zelibítin urté aunitz, An-
 tónio.
 – Eta gero bada beste bat arboletan ibiltzen dena, goiti, tiroka-eta hiltzen dutena, ez?
 A! bortzínzte, ardilla.
 – Nola?
 Bortzínzte. Orí bai, bortzínzte... orí börtzínzte. Geró, al búho? úntze, erràten diogú,
 ‘búho’ bádakizu zer dén, kantátzen duéna gábas... orréi úntze.
 – Eta ‘cuervo’ari?
 Otsó-, otsórráia.
 – Eta ‘belea, bele’ ez duzu aditu?
 A! orí? orí berá zagó berdín, len; emén otsórraéa erràten diou, emén bai.
 – Eta bertze bat ttikiagoa, lezeetan-eta egoten dena, ez? ‘txoa’ edo?
 A! txóas, bai, txóa, txóa... txóa, bá-ba-bai, txóa, txóas, txóa.
 – Eta bada oraino ‘arrendajo’ izeneko bertze bele-klasea, ‘gayo’ ere erraten zaiona...
 A! gáyo.
 – Bai, eta hori nola erraten duzue euskaraz?
 Káguen!... pues bánakíe.
 – Eskil... horrelako zerbait?
 Eskilátxöa. Orí eskilátxöa bai, eskilátxoa.
 – Eta badira orobat beltz txiki batzuk, moko horidunak; ‘tordos’, ezta?

- Bai, xóxöa.
 – Eta ‘malviz’, nola erraten duzue?
 Orréi?
 – Bil-, biri... horrelako zerbait?
 Alákorík... orí? zozóa da; beztè orrék? nóla zaió? káguen... enàike oróittu, bàña orrék eré badú iz-, uskéran.
 – Biligarro edo?
 Biligárröa, bai, ya! billigárröa.
 – Eta hemengo erreketan ‘nutria’rik bada?
 Zenbáitsu? báí, izén da.
 – Orain ez da ikusten?
 Orái ez.
 – Eta badakizu euskal izena nola duen?
 Orréi ez.
 – Igaraba edo...?
 Ník orrén larruék erosi? erosi nitue òbeneán, kàrio zíre. Oiék? ugéldian góra, erreketan ta ibiltzen dié, bai.

Txoriak harrapatzeko zepoak (1987)

- Zepoak paratu dituzu?
 Txoriendáko bai, bèña bertzelaz ez. Or, ór badúu beittien ere, bèña eztúgu paratzén; an, Gurbízarrén, geró eztut parátu sékula.
 – Nola paratzen zenituen?
 Orí? ogí puxk’etekí o... garí... granò batekí; garíe zagó...
 – Bai, ale; ‘ale’ erraten zaió? edo ‘pikorra’ edo nola?
 Bá-bai, garí pikor batekí... or, pixkét tapátu... olá? ongárrí pixk’etekí paratú? te uré... granóa kustén puxkét? ta...
 – Bai, zepoa disimulatzeko...
 Klaró! óri... ya.
 – Eta zer txori-klasea harrapatzen zen?
 Ebétik, ebétaik, t’etxéan, zenbàitt äldíz? arrápatu izén gindue eré... oítaik, ‘tordos’, xoxó oetaik eré ba. Geró lazóak, eperréndako eré paràtzen gint(t)üé; eperrá badakizu zer dén...
 – Bai, ‘perdiz’. Eta zepoa, nola egiten zen? zuk egiten zenuen?
 Éz-ez ere, erósi... erósi. Ba! erákutsíko, or díre béitt(i)en.
 – Eta eperrendako laxoa?
 Orí in.
 – Eta zer paratzen zenuten? hor ere pikor batzuk edo?
 Éz-ez-ez, tránpa olá, leóó... èrran dut(t)án le-, léiöa, óla... in. Biorréi kéndu... buzténetik orí... te, bíllöa! orréki iten gindue. Geró parátu bí... emèn kotsú? txótxa zaéó ola... emèn txox bát? eta bèrtze bát emén? geró, bèrtze bát, óla, gañéti? ta àn lotú? te... tránpa, óla... léiba erràten gindió.
 – Nola?
 Léiba, léiba zaió erdéraz.
 – A! leihua, ‘ventana’, bai.

- Bai, léigua, óla; te sartzén du burué? ta án... án gelditzen tzé.
 – Harrapaturik...
 Klaró! etzáike eskapatú; te oráño eré parátzen du António onék olá.
 – Antonio Errea horrek?
 Bai, emén parátzen tuté oráño zépo oiéta-, óla... lázo oétaik. Orrék? áunitz arrápa-
 tzen du oráño! te bixér goétaik eré? erenégu gerréduik¹³, bidé karri zituéla. Palómai
 zaió úsoa.
 – Bai, badira zenbait klase diferentetakoak? bago-usoa edo...
 Ez, ez.
 – Torkaza edo...
 Ba! tordántxa¹⁴ erràten dió zenbaitsúk... bàña tordántxa eztá úsoa.
 – Ez-ez; hori zer da?
 Orí? zozóak bezála, olá, kuadrílletan pasten dá. Ór gelditzen diré... iguál lau-bóst,
 ìltzeunté? àldién?...

Hego Erroibarko haurren ibilerak eskolaratzean (1989)

- Zortzi urtetan zinela hasi zinen Olondrizko eskolara joaten eta orduan ez zenekien...
 Já ere! uskéra (!) já ere.
 – Zenbat herritako haurrak biltzen zineten han?
 Ùrnizétik eta Gurbézéti ta gór, bazé... zé erróta, molínöa, t'ór baziré... zórtzi-amar.
 Gurbizártik eta Urnizéti bidé etxetáik? ta... Gurbizén, láu? t'ordí borz, tortzén giné,
 ogèitte bórtz áur, Elóndritze.
 – Eta denak euskaldunak?
 Déna-déna! bueno, errótako auiék, oiék or, dénak... uskéra gútti zakítte oiek.
 – Non zegoen errota hori?
 Eméndi? karretéra... juan, Ardàitz aldeán? eztá ora(i); presá bat da óla? an, an dáo,
 orái bótaik dago.
 – Baina Gurbizar aldean? edo zein aldetan gutxi-gorabehera?
 Ba! Gurbízar; orái, Gurbizéra... ba, ordík pastú zera béittik? ez...
 – Gurbizarren ez naiz oraino sartu, ez, baina Ardaitz aldera bai.
 T'ére! eméndik juán arteán? lemixíko... zúbie, unátao; eméndik e... errebuélta ta, àr-
 tzen déla? errebuélta artán béitti.
 – Eta zein herrirena zen errota, Gurbizarrena? Gurbizarko partean zegoen? edo...
 Éz-ez, orí Olondrízko pártean; Gurbizér...-ko pártea dá, edo éta... puenté ártaiak ál-
 tzine, ta andí(k)... déna óla, múge. Ník bádakít, géro... t'erróta óri ór dao, oráño, bàña
 botáik dagó déna. Ór baziré, izàundu nittué ník, senár-maztéak zárrak; gerò gaztiak?
 te gazték zuté, zazp-, zórtzi... úme: sei, séi nesáko? ta bí mutil, bèña oráño muttíkoak
 eré? ní beño gazteágo ziré.

13 «Gerrenean sarturik», antza.

14 Iribarrenen VN-n (1984, 516 or.) zera dakusagu: TORDANCHA. Nombre que dan al estornino. (El dicc. la incluye como voz típica y exclusiva de Navarra). || Una especie de tordo de plumaje azulado. Es ave de pasa. [Estella, Oroz Betelu, Tabar, Monreal, Romanzado, Aoiz].

Geró, ordík juan tziré Antxoára, Ainttióia; in tzuté... eskóla, te molinéro arrék baza-kié, esprés, zéra... batzuétako're, te ordík juan tzé? ta, bueno! ordúan juan tzé... bai, arára, ta... ordík? atéatzen.... gú baginé? zázpi anai; bertzián? bertz étxe bateán?... zórtzi; bertzéan eré zázpi; géro, bertzéan, jé-je!... kuadrílle tòrtzen giné.

– Errotakoek zer zuten apellidoa?

Nóla zakio? enàiz oróitzen nóla... enáiz oróitiko oráintten; eztákit, eztákit; badéa... aunitz urté ya.

– Eta Larraingokoak, nora joaten ziren? Ardaitza?

Ardáitze, bai.

– Beraz, Olondritzen biltzen zineten Gurbizarkoak, Urnizakoak eta...

Errótako óek.

– Eta errotako horiek; eta biltzen zineten hogeita bost ume...

Onára alléatuik, ta, aspaldí be! eskóla txàrra zé? ta, Elòndritzén bertzé, bèrtze... or-
dúen bazíe, ordúen, ogèite séi famílie? ejéje!...

– Hogeita sei familia? orduan haur aunitz Olondritzen ere...

Áunitz!

– Eta haiek bazekiten euskaraz?

Ba! e... aiék? oiék ez.

– Gutiago?

Gútti, óiek gúti, óiek gútti.

– Orduan, Gurbizar, Urniza eta herrixka ttiki horietan gehiago hitz egiten zen, e?

Ór bai, Gurbizerren báí, bèña geró, Urnízen ta ainbértze ez, ya... Gurbìzerrén? láu
etxetán àitzen giné yolásean, uskéra, bàña Urnízen ta ór, ór ez; or, erdéra... àitzen tzire.
Larréngoan? bai, Làrrengoán... zàrrekín? dénekín, ní uskéra àitzen nítze.

Gurbizarko jendea nora lekutu (1989)

– Eta zure haurtzaroko Gurbizarko beste familia haietarik, zer izan da? nora joan ziren?

Batzúk Sarasíbera, ta bertzéak? panadéro ebén, abueloak eta, ziré! te bèrtze át Saigó-
tsa, ta... saldú zuté etxiá? te... anáiak sí, dénak ziré ní beño gaztiágo baña... il diré, íru,
íru sémie il diré; bìzi de bát? Catalína; bèrtz(e) bát? Luisa; oná-, emén du étxea Catalina
orrék. Luisá?...

– Gurbizarko beste etxe batekoa?

Bai.

– Catalina horrek ere jakinen du euskaraz...

Be! uín? èztaítt; Catalína bát? Luisa bíde? Josèfa láu? t'Estefanía bortz; oráino bìzi
díre bó(r)tz; il tziré... zazpí? ta Juliána. Juliána?... Catalína ta Josèfa bíde? Luisa, tres?
Juliána cuátro? Estefanía cinco. Oráño cinco... bórz bízi dire. Te... bèrtze óetaik eré bízi
die oráño, bèña óiek gaztéagoak diré, Sarasíbera juan tziénak.

– Eta euskaldunak, horrela, zuk bezala jardukitzen dutenak, gutxi, ez?

Gútti, orái ba... yá ez.

– Hobekien dakiena zu zara segururu asko, ez?

Klaró! oién aittekín ní, betí, aitzén nítze uskéra, bèña ebéki erdéras, gaztiéki, gazté
geiénak.

Aita gazterik hil, kisu-labeetan gaixoturik (1989)

– Aita gazterik hil zela diozu...

Bai, berróitte bí urte.

– Hara! ze pastu zakio? zer gertatu zitzaion?

Larréngoan in txuté kisu-lábe góetáik, itéko kísue... iten tzé kisu-lábea; t'án gabás, zéa ematén... òten giné la-, láu láun geldítzen gíne; bi laún... gabérdi ártio, tá iñ aéki èuri ái zue, te, súde matén? ta, orduén busti dená? egùrié? etxé-, etxéra torri zé. Ní béra, òrdun nitzéla... Elondrítzen auntzéi, nindeó? ta... doi kebé, polmónek artu zió ta adiós. Medíkue egon tzé? ta medíkuek ordúen erràten baitzúte: «Que se sude», izérdien fàtekó. Ta... olákua, etxé oiék ordúan zárrak ziré, ta... kuartuéra? oo!... amák botá zuéla onára, 'a sudar', izérdie matekó, ordúen ala zé...

– Arropa-eta bota zion...

Ba, arropa, te... da këó, zué olá, errán zuéla: «Ba! juan diré, nère izérdiek juán dire». Adiól! juan tzé? ta il segídoan.

– Erran duzu kisu egiten ari zela euriak bota eta zer, pulmonia harrapaturik edo?

Polmonía, iten tzé kisu-lábëa... arríz dén-dená? ta egósi biar tzé gero, arriék egós... tzéla, góri... 'cal'. Geró? errépartitzen ginué... giné... Larréngöa, Gurbíxar ta... úra? markésen bátena zé, len, errí ori déna; te denák? errí bätékoak bezála lagüntzen giné, te... kixù uré? geró, repàrtitzén ginué dénendakó.

– Zuk ere egin duzu kisu?

Geró? aitté il ondoán eé, ni ó-, nì on níz, ni éon nitzé an.

– Nola egiten da?

Tte!... olá, ezpóna bateán bezála eiten dá? ta... déna arrís páratuik, déna... góitti-góitti-góitti-góitti? òlá, tte... petík olá zilo bát? ta, geró? ziló artáik iñ aeki¹⁵, badákit, b'urráí¹⁶ e... eztaít, bí eún o... bì egún te íru o láu, beti'ré... geldítzen giné láu laun; Gurbizetík giné lau, geró... Ùrnizétik íru? te... Larréngoatík bortz. Te, bakarrák, láu laún ootén gine. Te, órduen... sei, séi egun sorík goin¹⁷ giné!

– Eta zer egin behar zen harri harekin? egosi edo? nola egiten zen hura?

Uré? pues sú matén ta géro egósi itten tzé an, betí, làu ero bórtz eunés, míai tíro ola matén? sùe matén? ta egósi, 'la cal... cocer la cal' erràten tzúte ordún. Te orduén? sàltzen tzé errís erri, erabiltzen tzié? óla, etxétako zé...

– Eta harriak nola paratzen ziren hori egiteko?

Dénak! óla... parétak dún bezala, déna; geró, goittí bildú-bildue déna. Geró, petík, sú man, te arriék... Dudi kebé? arriék eré, bear dà izén... klásëa, ta án? án tze, klaséa dùdi kébe.

– Harria nondik ekartzen zenuten?

15 Erlatibozko «egindako harekin», Iñaki Caminok iradoki moduan. Antzeko beste kasuren bat ere bada saio honetan zehar.

16 «Ba orai» ote da hori?

17 «< egoin < egonen», alegia, aferesia dela-eta.

An, baztárr aetaík, biltzen gindué.

– Han, herriaren inguruan?

Enáiz oróitzen baña, nik ére banuén, ba! amabórtz-amaséi urté nittué...

Iruñera, sanferminetara eta prozesioak ikustera (1989)

– Iruñera oinez joan zarela diozu?

Bai-bai-bai... te itzúlie é, oñés.

– Nondik joaten zinen?

Oianétik!

– Zein herritatik pasa behar zenuen?

Ordík? ta... Gurbizártik or báitie... orái ezta án iñór bizi, ordík Zubríre, tä Zubiritik oñés. Te goizéko bortzètakó? a la corrida, a Pamplona.

– Eta Zubiritik altzina, dena karreteratik?

Karretéra ere karretéra; geró? Ugàrtetik, Ugérte...-tík? ittèn gindué... juatèn giné... Billéban¹⁸ ta Burlétan ta, bazé... sàrtu gébe? Iruñera, oñés.

– A! ya-ya, Olatz Txipi edo...

Bai, Òlaz Txípittík altzine bíd(e)a, oráño... zaun díre bídiak; andík juatén gine.

– Beti bide motxenetatik, bide laburrena beti ere...

Klaró! alkórzatzen gíndue áunitz.

– Eta Gurbizartik Iruñera joateko zein herritatik pasa behar da?

Iñóra, Zubríre.

– Eta gero? Zubiritik altzina?

Tua! Zubiritik altziné? Urdániz, an... dagó; Urdéitze erràten tzioté, Urdéitz. Geró... Larrasoaña, geró Zuriáin? geró Zabaldíka? geró Ollóki... béra, ezkérretaik gelditzen dá? geró Antxóriz eré... eskuínetaik, ta... Irótz, ezkérretaik, karreteratik.

– Oraingo karreteratik beti ere? orduan asfaltatu gabe egonen zen, dena karreta-bidea, ez?

Bai, klaró! betí arreglátzen o ibiltzen tziré? martí-, óla... yoká, t'arrí oéék sartzén beittí!... ejé! t'etzégo ordúen, ézta... bréaik eta já ere; bazégue déna... zapátzen denak, ta ibiltzen tziré.

– Eta goizeko bortzetan Iruñean egoteko, ze ordutan ateratzen zineten Gurbizartik?

Ordík? afáldu te... fíte. Kaó! goizéko bortzetán, korrida zé órduen.

– Goizeko bortzetan korrida? edo entzierroa?

Enziérroa, entziérroa, a las cinco de la mañana.

– Orduan gauaz joaten zineten beti...

A! bai, an giné? argí-, àgitzéko, tte berríz oñés, itzúli gibé(le)ra.

– Zenbat gazte joaten zineten?

Iguál lau, lau-bóst, olá.

– Gurbizarkoak denak?

Bai, bai.

18 *Biyeban* aditzen uste dugu hor, adin honetako berriemaileak, ohiki, yeismoan erortzen ez badira ere.

- Eta bidean biltzen zineten bertze norbaitekin? edo...
- Ba! zenbàitzekí bėti, ta... orí... el día de Viernes Santo eré juaten giné, prozesiòa kusterá?
- Iruñeraino?
- Ìruñeráño! ordúan bai, kuadrílla áuniz gi(n)é; Elondrízitik eta... Errótik eta juàten tzié.
- Kontxo, Iruñeko Ortzilare Sanduko prozesioa ikusteagatik, hemendik oinez, e?
- Óñes, óñes.
- Hori debozio haundia, e?
- Bai! oróitzzen náiz bein beintzét. Emèn giñé, Jueves Santo eunián?... Elondrítzen, ta ordík in, gáztèak gelditu giné, ta nexkàk eré, ta... juan beàr ginduéla paséora kustéra. Ta oiék atéa, atrá ziré ordík, goittí, te... juntattu giñén, te dénak baátia juan giné; juan giné zortzí edo, zortzí laún o... ámar!
- Prozesioa arratsalde z giten zen?
- Artsáldean!
- Eta bukatu-eta, berriz etxera?
- Zenbàitt áldi geldítzen giné bi-, bíde, bestén... biremónian.
- Non gelditzen zineten?
- Ník banittué la... lengúxue propioá? ta aín etxeán.
- Iruñean bertan...
- Íruñean béréan. Calle San Antonio.
- Eta sanferminetarako joaten zineten bortzetarako...
- Orí bai, bortzétako an.
- Zu ibili zara lasterka, entzierroan?
- Éz-ez, ní ez.
- Ikustera joan zineten bakarrik?
- Kuxtéra, bueno, sartuík oóngo náiz beña la... xerá, la-, laixtér egín ez.
- Eta entzierroa bukatu ondoan, zer egiten zenuten?
- Ba! ordúen, aráta ta onáta erabilí, ejá! txarlátu itén ta olá da, denbòra pasá!
- Eta gero, bazkaldu, han? han berean bazkaldu?
- Zenbàitt aldíz bazkáltzen gindue, bàña gútti, ezkinué guk sòsik eré! ejéje!
- Eta berriz ere etxera?
- Etxéra; bueno, geró juaten giné... bazíre fériek ere; klaró! Gurbízarren ba-, ematén gíndue, iguál ídiek saltzéra, sáldu... zarrák? eta erósi... gáztèak.
- Hango ferian?
- Bai, sanfermínetan. Orái ezt’íttten ainbérze, ordúen tziré eúnek: el día... diez? juàten giné idiéki; geró? bazíre... egúne señalátuek: «Vosotros tal día y los... tal día los... las vacas y eso». Ya...
- Eta zuek eramaten zenituzten idiak eta...
- Bá-bai, urtéro! gúk ezpaginué ematén? bertzék erematén zuzté.
- Zenbat behi edo zenbat behor?
- A, zenbatzúk? beák eta... pótruak eré, eméndik erèman tút ník potruák oñés, errèti be-... Iruñeráño.
- Zenbat kilometro dira haraino?
- Emendík? izéin diré... òitte amábi sorík bai.
- Bai? hola, mendiz eta...

Emendik¹⁹, eméndik, eméndik juàten giné... a la Venta (d)el Puerto; bí karretéra... y sólo hasta ahí? itén ginué... alkorzátu Zubríre; geró, Zubrítík? juàten giné óñes; geró, Ugàrtetík? bérriz, iten ginué... alkorzáttu bérriz.

– Olatz Txipin barrena, lehen erran duzun bezala...

Bai, óla, bai.

– Feria hori, orain, Sadarren paratzen dute, ez?

Orái báí, orái bí urtéraño? paràtzen tzuté San Jórgen.

– Eta denbora hartan ere San Jorgen?

Éz-ez-ez, nik... denborà artán? en la... aquí, en la Media Luna; Iruñen sartú? te segídoan, eskuñétaik. Geró parátu zuté ondorián? en Taconera, an déna... líbre báitta? an déna, ande la Misericordia ta déna, an. Geró, bérriz parátu zuté? del Portal de Francia... segídoan; óri... Txandrea da ta juàten baittíre autobúsek... án segídoan, te geró? San Jórgen. Oréi... badút? bótz... záuntzeunténa(k): Media Luna? geró, bertzè ortán, a la Vuelta del Castillo, dos? geró bertzéan tres, San Jorgen? ta orái en Sadar, cinco.

– Erran duzu lehenbizikoa Media Lunan paratzen zutela eta bigarrena Takoneran?

Bai.

– Eta hirugarrena?

Irugerréna?... San Juan, órdik... saiétse pòrtaldién? Txandrera... juátèan, fosó óietan, Madalénan, ande el puente Madalena, an...

– Bortz leku diferentetan, e?

Bá-bai, diferénte.

– Eta behiak eta mandemeak eta, han saltzen zenituzten?

Bá-bai, zènbait aldíz ez, bèrtze batzután sí, baña... Iruñea óñes juaten giné, óñes, áuniz! bai, kuadrílek juntétzen gíne, potróeki tte, juatén giñelaik, gaz-, gaztéan e...

– Eta batzuk bakar-bakarrik entzierroa ikusteagatik, hemendik haraino oinez, e?

Juan gíne óñes, úrte bat e sórik!... kustiátik. Te egún eztáit zé iten gíndue, o torrí ínén segídoan!... jua gíne láu ero borz lágua.

– Baina orduan ez zenuten sosik bazkaltzeko eta korrida ikustera joateko ere ez...

Bazé gizon bat báí; arrèn etxeán? oòn giné? argítu gébe an gíne, en la calle Eslaba on gíne; te... bortzétan? kustéra, ejéje!

Iragira eta Eugira (1989)

– Ta án, bertzé béin²⁰ juàn nitzé... amazápi o emezórtzi urté nittuélaik, Ye(g)ie²¹ jua nitzé. Illéba bat nué ní'gan, Igérin. Ta... andík jua tziré lengúsuek eta, jua giñé... Eguíra, atsáldea pasterá, te án berénduek in tzuzté, denék. An, bestzéak, berénda... berénduen zaudelaík? ní an, béi(r)e ogon nitzé, ejéje!... enué sósik juatekó! jéje!... ya.

19 Elkarrizketa izan genuen Erro herritik, alegia.

20 Nafarroako ekialdetik abiatu eta mendebalderanzko norabidean etorritz, esapide hau –gure uste apalean desegokia– ageri zaigun aldi ustez bakarra da. Lizarraga Elkanokoak, dena dela, hainbatetan erabili zuen: *Berce bein erránzue: Esta ori alá, estút nic eguin alacoric*. Edota: *Berce bein, zoezilaic Jerusaléna, errancióte: Orrá, bagoáz Jerusaléna, ta...* adibidez (Pagola et al., 1996, CD: 261 eta 155 or., hurrenez hurren).

21 'Iragi' izeneko herrira, alegia.

Urrozko ferian esportak saltzen (1989)

– Denbora batean Urrotzen ere egiten zen feria, ezta?

Baitté're, baitté're, bai. Ba, an eré juan náiz eméndik; banué biòr txar bát? espórtak ìten nitué? ta, ogèittá láu espórta artú? te, Urrótze... saltzéra espórtak juàten nítze án, ferién parátzen nitué saltzékó? ta ala!... Úrte-, Uérten e sàldu itú.

– Zuk zeuk egiten zenituen?

Esporták? bai, bai.

– Karro batean eramanen zenituen...

Éz-ez, betí... mäten dá ábrian. Iruñéa emàten nitué saltzéra, tièndetará? ta... kamioné-tan. Pero Rafael bat zé? kamionéro ikègarri tzéla? ta arrék maten tzittú.

– Baina esportak haundiak izaten dira, ez?

Bai, óla, seún... nóla enkargátzen... dutén.

– Eta behor baten gainean, hainbertze esportá eraman daiteke?

Bái-bai-bái; parátzen nitué zórtzi bat ála, bestéan ee... sártauk.

– A! klaro, bata bestearen barnean sarturik...

Bai, óla, denák... te albárdi-, bí albardietán? zórtzi; albárdi betéan zórtzi? bertzéan... bértze zórtzi, bértze zórtzi er-, érdién.

– Ongi zamaturik behorra, e?

Bai. Lintzoáñen bizí nitze, el año mil novecientos... treinta y cinco y treinta y siete. Zortziétako an nítzé... Uérten (...), ta... alkórzeteík juàten nítzé Zubríre.

– Eta Urrotza bidean, Urniza, Larraingoa eta horietan barrena joaten zinen?

Bai, Larréingöa... dénak orrék! ta... Urrizálki, Zuntzárren, Zálba, Oskáriz... ta dénak oiék; Litzoáin...

– Orduan herri ttipi horietan baziren euskaldunak?

Ór ez, ez, bátre, iñór ez.

– Ardaitzen bai, orduan...

Ordúan? Ardàitzén? zenbaitsú bázire.

Goldeak eta bestelako nekazal lanabesak (1989)

– Ea erraten duzun zer diren goldea, lardeka, nabasaria eta gauza horiek...

Koldiá bai, koldiá paràtzen tzé la-, lardékai. Geró? koldiái paràtzen tzé... burdìn uré, óla sartúik? te, itzéki... paratzén tziote, ta goldiári eré paràtzen tzióte, bí biárrí bëar dó, te uré zurézköa. Ta geró? arréi ya, arréi... arréi sartzén tzioté... lardéka uré? jiré-tzen txioté... an? ta geró, berríz e, arréi eré paràtzen tzióte... burdíne, lardékan sártauk. Bëña... nabasàrie zé déna bat; nabàsarié? déna, lardéka ta... déna bat.

– Lanabes guztia? instrumentu guztia?

Bènon burdíne ba... burdíne paràtu biar tzé, bëña... goldeáña zé burdíne apárte. Góldiá purdíne etzué já ere, màske... óla, burdìn bét? olá? bildúe, zuré sartzén tzé an, burdín artan. Ta geró, andík, paràtzen txiote bertzé... bertzé burdìn bét? báda, kartzékó... lardékan, te geró, lardékan sartú? te, arrék sujìten-tzen tzió? burdína árrek, te paràtzen tzióte iguál, óla... klabíje ori.

Te bertzéan iguál, bëña bertzéa zé déna bat, burdíne... orí bazé bi; bertzéa? zúre déna, bëña at óla at, éztait, zuríe góla tòrtzen tzé onára... olá? ta emendí goití? óla, puntzonèra zué... eztá an, iñunen kazík e, difízil zé ala arràpatziá, lekúe ba! arrís, espónða

oiétan ta oiánean ta olá? arrápatzen gindué, denbòra artá(n). Géro? kutrendú ze²² ta eztúu... àrtu fíte segurú, te góldëa eré.

– Beraz, goldea eta nabasaria aski gauza diferenteak dira...

Nabásarie, zuré déna bat²³. Goldía ez, goldiá... goldiák bazué zuré bi... puskétan: lardéka? ta geró, bazé burdíne ola... puntéki? te góra, uekó bat bezalá? ta sartzén tze, bèrtze... puské an, ta án, géro sujétatu... itzièki? bordìn uré? Geró... andík óla, gastátzen ginddió, kentzén gindió puxkét? te bertzé... burdìn uré? kartzèn ginddió, petík arrápatzeko. Te lardéka uré, sartzén gindué geró, an, biétan; arré(i) erràten gindió? koldáburue, béste aiei.

– Eta goldea zertarako erabiltzen zen?

Idiék irabietzekó!

– Lurra itzultzeko?

Te uré erékitzeko, gárie erékitzeko. Te nabàsarié? urì ondoán²⁴, óla... arròtzeko, já yáo.

– Harrotzeko gehiago...

Arròtzekó? ta, arrék arro-, àrrotú? te, geón, nai gindió i(n) grabanátu²⁵ or. Geró? erékitzekó... úngi zego; geró? koldéki ereki.

– Lehenik zer pasatzen zen?

Lemízik? nabásarie, geró kóldia. Eréki koldiákí! nabàsarié... lurre, séko baitzégo? bórtiz é, en seco? orgátik zué; zué... arrí, puntè uré? ta, arréki, arrótu dená.

– Hori, idorturik zegoelarik...

Klaró! arrék uzten tzué markátu bázála, déna. Já ere, eméndik pàsten tzé nabásarie? te... arrék kàsi zué... zenbátzuk etzúte, e? óla, bi... burdín, parátuik? bi éldetara, bèña etzué itzúltzen tierra... já ere an, arrótu bakarrik! fuera!

– Eta gero goldea...

Geró, erekitzéko kóldea.

– Eta andaitza²⁶ zer da? ez da timona edo?

Klaró!... klaró.

– Goldeak badu andaitz bat, ezta?

Bai, uré paràtzen ginuéla, lardéka paràtzen ginddió.

– Lardeka? gauza bera da?

Eztá, bã! gáuze béra, ez; lardéka dá... zuliék-eta atératzeko; parátzen dioté burdín bét? eta, bueltáka, atrátzeko.

22 ‘Kutretu’ bide da hori, ‘nabastatu’ edo ‘nabasta erabili’, alegia, gazt. trabajar con el cutre’, hori bera delarik Esteribarko Ilurdotzen ageri zaiguna: *nabást(a)rá, nabástra joáin gera, iremos a cutrear*. Artzibarko Arrietan, berriz, ‘kútre-nabárre’ deitu lanabesaren berri eman ziguten eta baita zertarako zen esan ere: *para remover más profundo la tierra; [tenía] una púa sola, larga, y dos orejicas para que aflojara a los lados la tierra*.

23 Honen aurreko oin-oharrear aipatu ‘nabasta’ hitzaren aldaera ote den gaude, non eta erabiltzailearekiko erreferentzia egiten ez duen. Hots, ‘nabasari’, ‘errotari’ren antzera adibidez, horretan dabilena izendatzeko balio ote dezakeen gaude, ziur ez egon arren.

24 ‘Ure ondoan’ bide da hori, *ure* (= ‘hura’) ‘haren’ ordez erabilia eta hurrengo hitzaren hasierako bokalak diptongarazia.

25 ‘Brabanatu’ da hori, ‘bravant’ deitu belarri biko burdinazko golde batekin aritu, alegia.

26 ‘Andaitza’ bai, gazt. ‘timón’ da, baina ez goldearena, estraziarena baizik. Lekuz kanpoko galdera honekin berriemailea zertxobait nahasi genuela uste dugu.

– Eta andaitza...

Óri dé, andáitze paràtzen ginduená.

– Eta bada bertze erraminta bat, landarra...

Eztakít ze (...), makìne txárra edo erràten gindió, pála batéki bakarrik. Ta bèrtze bát bazé, óla... burdineikí? arràpatú? te buélta matén tziola, arréi ‘mariposa’ erràten gindio; úre atèra zé... béira, ník nittueláik amaláu úrte o óla, maripósa ori.

– Eta goldapurua zer da?

Koldànpuruá? pues óri, orì eré... iguál-iguála; artù beazú? béra... kurbéiki, ta... geró, arrekí itzúltzéko... eskuéki. Kòldabúrué, zuréi erràten gindió koldabúrué, ta bertzéai... andáitz, al-... dáitze. Koldabúrué ebilètzen gindué, por ejemplo, óla, puntè batekí? te, andík, bueltáiki tòrri bëar tzué, goittí te ikústeko suélik (?). Órai, iréki zaké, ta kòldeái, purdín ure sartú? te burdine sartú? te géro, itzéki, bì etzéki? itzétu, seguráttu. Geró bertzé bat bazué, pertíka, itén gindió gastátu óla... katxàrro oiéki? kèndu zuré? ta sártu.

Géro koldé, arrén... aldáitz... úre? koldíaen... búruen sartú? tte arréi eré, kuldeàn buruén itén gind(d)ió?... zilétu eré, arrèi eré, te andík zilétu? te bestéa ber-, béra... koldábúru orrék? bí eldí, bí eldietáik tirétzen genio, bétik? ta óla. Geró óla, paràtzen gindué... óieki: andoàitzé? biétaik sartúik? ta geró (...), sujétentzen gindué orréki. Je! katxàrro orrekí? ta bazáie, lanéan (...); zuk, gibéletik idùkitu bear tzíndio, bàña... nabasárie zé déna bat... déna, zuré? déna; nabasárie zúre dena.

– Eta makina hoietarik idiek eta behiek berdin tiratzen zuten?

Idiéki te bé-, beìaèk tzituenák? beiaíki, beieki, klaró. Ník emén, gàñen níttue oek é, òndorián; ba án, paatúik nittué kóldia ta, nabasárie éz beña, kóldèak... Burdínek eré emén bazíe, oráí eztá bat eré ta, burdìn ebetáik? goldáinddekó.

Nabasari edo nabastaz berriro ere, gauzak argitu nahiz (1989)

Pero no tenía más que... buscábamos en el monte un... ¿cacharro? que tenía la congueta? a aquello le llamábamos ‘la cola’, para andar, para tener (...). Pero el hierro ese, aquél no llevaba más que un hierro.

(Erraina:) A! como un punzón...

Sí, pero después un... ¿cacharro? con unos aujericos; entrábamos en la... en aquello? y aquello le poníamos, y... con los bueyes, con aquello? pero si estaba la tierra muy seca. Después del verano, todo el mundo entonces tenía eso: akoltxátu el... nabasári, ta... «Nabásta in duzú? nabásta in duzú? nabastèn duzú?»... ¡lo que preguntábamos! después del verano igual estábamos quince o veinte días con la... con este cutre.

– Con la nabasta?

Sí, y... también... por el otoño, que se llamaba ‘sorágöa’, erèki tzéla... San Juàn altzínëan? bolkàtzen ginttué lúrrek, San Juàn altzínëan; sorá-, sorágua²⁷ erràten gindú orrei. Te séko bazé lúrre? orréki iten ginué, nabasár orreki, geró brabánaiki. Orí bat e, te ník? orí bei, nabasár óri sartzèn bagíñuena, brabána etzaiké sartú? ta orrekí, puntzió orrekí déna... iguál bi... idí paré sartú? te, muìtzen gindué déna, áunitz.

27 Gazt. ‘endurecido’ bide da hori, dagoen testuinguruan dagoela.

– Nola erran duzu? ‘sorario’?

Bai, orri erräten gindió sorágua. Bàña orí? orí makínetzen tzé? a últimos de... ¿mayo? o orí... ta... júlioa, bai, limíxiko júlioín... júlion. Geró? garíe erékitzeko. Te geró, urrén-guan iguál iten gindué, òri berá? déna mobittú? berríz? ba ási, órreki... nabásta, nabásariéki; nabasárie erräten gíndio guk.

Nabarzal izenaz (1989)

– Artzain bezala dabilen mutikoari erraten zaio ‘nabarzal’?

Bai.

– Bai? erraten zen zure herrian?

Ba-bai, bèña... nabarzál dié... gatzé óiek, éz artzái... artzái da beñená? bal-, balín bettú ogéi urté? ya arréi ez zióte nabarzál errán, ez.

– Baina ttikia delarik?

Aiéi? aéi nabarzála... bai.

– Euskal hitza da? euskaraz ere erraten zen hola?

Èztagít, nik... èztakít uskéra... dén orí; nabarzál.

– Baina erraten zen, ezta? ‘Periko joan da nabarzal’ edo, e? artzainari laguntzeko eta...

Bai, bai, bai... klaró!

Zer ereki eta zer landatzen zen (1989)

– Eta ereki, zer erekitzen zen hor denbora hartan?

Gárie, gárie ta óloa, ta... ta albólba, da albólbaindekó? iten gindué bertzé makíñe bateki; makíne txarráiki itzulí? te, geró aríaiki eréki.

– Albolba (gatz. ‘alholva’) zeri erraten diozu?

Albólba, gráno... óla, xabál bat atrátzen dira. Geró, olátxe ardíek eta e... gizèntzekó? gustó ma-, gaixtóa mäten dióte albólb’óla, yatéko.

– Eta erdaraz nola erraten zaio albolba horri?

Albólba erräten gindió, «Hay sembraö alólba». Ta... oréri... ‘avena’?

– Oloa.

Óllöa, orrék ólua; ‘trigu’? gárie...

– Eta ‘alfalfa’?

Óri luzérna; tä... bezáekin? bezáin? zálkia; ya.

– Hori ganaduarendako ere?

Orí bai. Geró, forrájea déna, ta... nasítte eiekí? forrájea. Ta forrajéai botàtzen gindió... olúa, alólba ta zálkia.

– Pentsutako...

Klaró! pensútako.

– Eta puskaren bat izanen zenuten alorra, ezta?

Tta alórretan erékitzen gind(d)ué!

– Bai, baina bestelako alorrek erran nahi dut; letxugak, barazkiak eta...

A! bai, bai, bagínttue, zenbáit étarik.

– Horretan atxurrarekin, ezta?

Baràtzetán? denéti itèn gindué nabásari orreki, gogortzén baitzé edérki, gógor oóten tze; te geró, makíneiki bíde-írur áldiz. Geró batzué bertzé... axkóla erèkitzen gindué; orí bádakizu zer dén.

– Bai-bai-bai; eta ‘yerue’?

A! erué... kutsúe erèkitzen gindué, bai, érué; orréi ‘jerón’ erràten gindió.

– Eta baratzean zer landatzen zen? letxuga eta tomate eta babak eta?

Ez, denbòr artán? etzé, ez, babák e, an, bertzé... alórretan erèkitzen e; an? ázak ta... alubié? ta letxúga zenbait. An, barátzean ezkíndue yágoik eín.

– Eta porruak?

Porruék? eré, barátzēan.

– Eta tipula?

Ta baitté e!... klaró!

– Eta zer gehiago?

Ba! yágoik... ez; azélga, borrája...

– Nola erraten da ‘acelga’ euskaraz?

Èztaítt! gúk azélga... azélga erràten dugú betí.

– Uztarrozen aditu dut ‘beta’...

A! bai? zérai? orréi...

– Azelgari...

A! bai? béta?... eztút sékula áittu; kanbiétzen du ere andík, önára.

URNIZA

Francisco Beaumont Oroz

Sarrerakoak (1983)

– Zure aitakamak nongoak ziren?

Amá? Urnízeköa, ta aité Zubíko²⁸.

– Eta zu sortu zinenean, Urnizan zenbat familia ziren?

Iru.

– Eta etxe guztietan egiten zuten euskaraz?

Bai, de-déntan, dénetan.

– Orduan zuk, txikitan, euskaraz egin duzu bai etxean bai beste familietako haurrekin ere...

Bai; guré... xemé bat ezkòndu zé, Igóa...-kó maztéki betéki.

– Igoa? bai, Basaburuko...

Bäi, ta... arrék? zarrák eztakí deus é, érdara, báte, eztáki tä, itéko aitä, dénei... eràkus-ten dioté, arrék.

– Zure alaba joan zen hara bizitzera?

28 Zubirikoa, alegia.

Ez, tsémea, ezkòndu zé arrén alábaeki, ta... oréi? torrí diré oiék, tòrri díre... ‘Orvina’, Orbínea, bai. Ta eztú ikésten orrék... érdara báte!

– Erdara?

Erdára bátre! e, uskérareki! tzárta, ta orgátik ezto tòrri néi!

– Eta zure semeak badaki euskara?

Bai...

– Pixka bat bai, e?

Píxket, arrék e... ikési in bearko dú, òrrekín, ezín bestelá...

– Haurrek ere jakinen dute...

Aurrék bai, déna; (...) bai, badáki bai, emázteak e, déna; edérki béti. An eztakité erdera!

– Bai, jakin bai, jakin, badakite...

Baña an ya gútti! orái yá...

Mus karta-jolasean aritua (1983)

– Jolasten zarate kartetan? eta euskaraz?

Bai, bai, déna!

– Eta nola erraten zaie erregeari eta zaldiari eta...?

Erréga ta zaldie ta...

– Eta sotari?

Tzóta.

– Eta ‘mus’ eta, nola erran behar da? ‘naut, nahi dut’?

‘Mus’, bai, ‘nai dú’ ta... ‘iúki’!

– Iduki? iruki?

Íji... íruki sí, eta itèn deléik? íru tánto o zér... màn bear duén?

– Eta bertzeak zer erraten du? ‘iruki’...

O ‘éz irukí’, ‘éztut néi’.

– Eta gero zer, ‘haundia’ eta ‘txikia’ erraten da?

Bai, aundie ta txikié, ta geró pareák? ta yòkué?

– Eta pareak? baldin badira bi, dira pare; baldin badira hiru...

Médiak.

– Eta baldin badira bi eta bi? duples...

Dúbliak.

– Eta gero ‘yokue’. Zuk hogeita bederatzi iruki eta ‘envido’, eta bertzeak...

Nik ‘irúki!’ (barrez), bai.

– Ongi orduan, erraz, aise aritzen zarete; ez du sekreturik...

Ez! ez-ez; aitzén gara emén... músean, be! guáie máiz.

Tutu edo kanutoekin jolastu (1984)

– Haur zinetelarik, zer egiten zenuten?

In ginduzté... eskúpetak.

– Nola?

Pues, ebáki... e litsúnsie. Ta... atéa mié? ta géro, beittí ontá(n), makíl bet ín? te, aréki.

– Harekin zer?

Arekín?... tirétzen da tiroá. Zé mie, gan... eta, tiro at tìretzekó? eztákit nóla erran ník...

– Ahal bezala.

Zeén-ta... ála tziré, xomór batzuk, ta arekí, makìle arrekí(n)? ta, bíde egòn bear tzu-tén, bárnëan; bat, eskínean? ta bertzëa eskín bétia, ta bátei enpós-, en...

– Bulkatu?

Bai, ta... atràtzen tzé bértzea.

– Indar haundiz ateratzen zen?

No, ez, áunitz ez, áunitz ez... ez.

Erleen inguruko kontuak (1985)

– Erle-saskiak badituzue?

Bai.

– Tira, konta ezazu non dituzuen, nola deitzen diren saskiak, noiz egiten duten eztia eta...

Je! ní tontoa náiz. No sé, eròsi zitué... zen dónde era?

– Nork erosi zituen?

Sémeak, bórtz o eztákit zénbatzú... bórtz bai (...).

– Bortz zer, ‘colmena’ edo?

Bai.

– Eta horiek nolakoak dira, kuadratuak? edo saskiak dira? edo...

Kuadrátuäk.

– Kuadratuak? kajoiak?

Bai.

– Orai ez dira saskiak eta, lehen bezala...

Ez... aék iten gindué guk, bàña oiék ez.

– Eta non erosi zituen? aber, konta ezazu ongi dena...

Bákit ze, je! ezpaitákit nik... éz itittí, balínbadä, badáki!²⁹

– Ea nola erraten dugun hori; lehengo panalak nolakoak ziren?

Nátza.

– Naza?

Bai, aiért-, aiértékin, aiárte, égíttin; badákizu zer dén? aiártëa?

– Erran zuk zer den...

Zer dén? altxatzén diré... án lurrëan? tä, ietén diré góitti, bétí, diré... méak beti, betí-betí leúntzen bat, bai, góitti itten diré.

– Eta atera, non ateratzen dira?

Nunái, báí-bai.

– Arbusto bat da, ezta?

Bai, bai, eztákit nóla erraten tzaión.

– Bai, erran duzu: aierteá...

29 Guri zuzendu ote zitzaigun, berorika, hori esatean? «berorrek badaki» esan nahiz?

- Bai, aiértëa, emén, béti aiérte³⁰.
- Baina oraingoak ez dira horrelakoak...
- Éz-ez, oràikoák diré kajónak, Zubín itén die.
- Eta semeak non erosi zituen?
- Iruñén, e... badakít, b'eztákit nun... tzüén, Antxióko orrék, érleak ta... ándik karri zitué.
- Eta orain non daukazue? oihanean edo pareta baten ondoan edo?
- Ez, éz-ez; báí-bai, paréta óndoan. Klaró! guréak éz, guréak án daudé, arrásoan, bai.
- Non egoten dira gehiago, arrasoan edo balkon baten azpian edo non?
- Kéa! éztakít, óri, aurtén ez zutéla bat é!...
- Ez, e?
- Ála erraunté.
- Eta ezta egiten dutelarik, nola biltzen da?
- Nolá? ezkintue biltzén ála; bil... tapátuik, óngi, déna tapátuik? ta, géro? ára... míe-tzeunté, bestéla? íl beaurté bai. Lenágo dénak íltzen gínduen, bai, ez gíndué balóreik, aékin áittekorik.
- Eta orduan, haiek hiltzeko, zer egiten zenuten?
- Atzúfre... ké, kéa, azúfre.
- Konta, konta ezazu nola egiten zenuten eta zer egiten zuten erleek...
- Te ák, eztié? éje! ta... géro, tzerá? nóla zaéó, uskéaz?
- Ezkoa edo argizaria edo...
- Argizérie... argizéie báí; éntzutéra... Geró kèntzen gindió? da orduén? biltzen baigíndue, kentzèn gindió, beztéla? je! ozkóz eo, ozká iten tzué aunítz.
- Eta ozkatik libratzeko, zer egiten zen?
- Dèus eé! tapátu deltódo, beztéla... báí-bai.
- Eta bildu, nola egiten zenuten? eskuz edo?
- Ez! geldítzen tzién... montón batean, málda batén báitzen, montónan geldítzen tziré, ta, géro? arrára (sic) artú... nátza, ta án bót-... água goittí prepátu? ta, tzakùditú? ta óri.
- Eta guanteak edo, erabili behar izaten ziren?
- Guantiék, éz-ez, ez gínue ibíltzen.
- Aurpegia tapatu bakarrik...
- Bai, deltódo, ta, beittíti, pantalónak éz, e? bertzéak? ba, goití ibíltzen tziré, pantalón béti.
- Eta ez zuten ozkatzen eskuetan?
- Bái-bai; arrék? nére... sémëa, t'elkàrri bizí te, egon tzé órta. Bat, òzkin in tzió, éskuen ta, ez... ezín tórrí étxera! jóde! ta, pastú zekió bai, bña... ba! gáizki.
- Eta zergatik ez zituen beztitu guanteak?
- Guánteak etzuén beztítu, étzue... guantéik eta. Aekín ez zaiké ibíli... brómetán o.
- Erleek, batzuetan, arbolaren baten zuloan egiten dute ezta, ez?
- Bai, lenaó? urtióro... bíle, biltzén gíndue, bilátzen gíndue guk, urtióro.
- Bai? arboletan?

30 Gazt. 'liana' edo. Arrietako gure berriemaile artzibartarrak ere 'aiarte' eman zigun eta Iribarrenen VN-n 'ayarte' dugu Aezkoarako.

Bai, ta an ére, ala! tapátu? ta... kéa mán, atzúfreak e, ta tapátu... zúloa. Ta án, ìltzeu-nté? ta...

– Eta handik uxatu eta ateratzeko, ez zen erabiltzen kea?

Ez, ez...

– Batzuek erraten dute kea eginez erleak ateratzen zirela zulotik...

Bai... éz-ez, ya án segitzen duté? eta, ez gíndue guk.

– Ez? zuek zuloak tapatu eta han berean hil ondoren biltzen zenuten ezta...

Bai, zúloa... áundiago egín? te, óri.

– Eta azufre-urrin horrekin ez zen ezta hondatzen?

Ez-étz or, báte... kéaiki.

– Eta gero, argizari edo ezkoa egiteko, zer egin behar zen?

Eztíe ken-, kèndu eztié? ta geró... súen, urékin patú, ta... úre, erekiík³¹... urtzén, urtzén tzén déna.

– Urtu?

Bai, úrtu, ta, orduén? oztú? ta òzten tzélaik, pues erèkitzen tzé gáñan, déna, gúzia.

– Argizaria egiteko...

Klaró! ori dá argizéia, argizéia; ta geró? alá? fíte; guk éztugu éin (...), e! Iruñéra emàten gíndue.

– Eta gero, kandelak eta egiteko? belak eta...

Etzákit nóla íten duten.

– Zuk ez duzu egin ez-eta ikusi ere?

Ez.

Orreagako beilaz (1985)³²

– Hemen izan da erromeria bat, Orreagara edo?

Bai, Orreára.

– Oroitzen zara nola joaten zineten?

Bai, urtióro iten tzé, bai. Lenágo iten gind(d)üé... argitu gébe atèatzen giñé etxétik, ta Òrreañó? eguérdis, eguérdis èrdi óndoan, desáyunatu nintzen ní; kònfesára yoàten giné ará? ta... krutz, con una krutz a...

– Gurutze?

Gurútze, e... sóñan.

– Gurutze bat soinean?

Bai... bai-bai; badá... ór fránko, bíde... lúzëa dá, eméndik Orréagara, juatéko ára. Orái eztuté fáten³³, je! orái, bídean almortzátu, te géro... y bueltán? áutoan.

– Urnizakoak bakarrik joaten zineten? edo...

Éz-ez! Ardàiztík asi tzé? ibíli ta... Ardàiztik así te... ¡todo el valle! bàlle gúziä.

31 Hori «ereki = edeki = idoki», gazt. «sacar, extraer» izan daitekeela iruditzen zaigu. Ikus hurrengo esaldiko *erèkitzen tze gáñan* ere.

32 Honen antzeko bertsioa gure *Ziorditik Uztarrozeraino...* izeneko lanean atera zen (Artola, 2014-III: 83).

33 «Faten = eramaten», alegia, iparraldeko hainbat lekutan maiz aditu dugun bezala. Berriemaile honek, diogun bidenabar, ‘joan’ eta ‘fan’ aldaerak erabili ohi zituen.

- Bai? eta horrela Aurizberriraino?
 Bai.
 – Eta Ardaizkoak Urnizara etorri, hor bildu eta...
 Éz-ez, gú atéatzén giné, bideá? ta, dénak.
 – Eta ondoren, zein ateratzen ziren? Gurbizarkoak?
 Ez... ez.
 – Hemengoak, Olondrizkoak?
 Eméngoak; emèngóák? ta géro... Meskírizköák; jo! júntetzen tziré áunitz! ta aurtén ere iúnte.
 – Baina konta, konta nola joaten zineten...
 Ta tokatzèn tzuté... kanpána? tä tokátzen tzuté Érrön. Ta, geró? an, Orréan... fàten giné yoán (!); an... méza emàten baitzúte? ta án, sàrtzen tzén egùn-, egutéa, frángo, ta atràtzen giné dénak! bàdakizú. Geró? méza emòn (!) geró? y lekuré berriz; bazkáldu? te, òrko buélta, bidéra.
 – Bazkaria etxetik eramaten zenuten?
 Bai, bai, máten gíndue guk, etzúten máten ere errúz.
 – Eta bazkaldu ondoren ez zen erromeria pixka bat edo egiten?
 Ez.
 – Penitentzi eguna zen bakarrik...
 Bai, bai.
 – Eta kantuz?
 Ba! bidían eé betí, erresóriä errèzatén tzén ta kantú, kantátzen ta, óri izàgitu gin(u)é.
 – Zer kantatzen zenuten?
 Sànta María? ta, gúti, zer, abemaría?
 – Hori errezatu ala kantatu?
 Ta kántu, zer, kantátzen también.
 – Euskaraz ala erdaraz?
 Erdáaz.
 – Euskaraz bat ere ez? bat ere kanturik ez?
 Ez, déna érdaraz eé!... dénak e erdaldúnak tziré? ta...
 – Bai, baina zu txikia, gaztea zinelarik...
 A! ordún, zarrák bai, bázakëté, etzúte éusk-, erdáraik erratén ez, ez, dénak éuskeraz!
 – Bai, gerra altzinean igual kantatuko zuten zerbait euskaraz, ez? zu gazte zinelarik...
 Ordúen bai, báí kantátzen tzé.
 – Eta ez zara oroitzen zer kantatzen zen orduan?
 Ez, ez... bâtre.

‘Donostiako iru damatxo’ kantaren aipamena (1985)

- Hurrek kantatzen zenuten?
 Áurrean dénak.
 – Zer kantatu?
 E! eta enáiz, enáiz oróitzen e... enáizela oróitzen! ez. Ta... bertzé, Frántzian ègon tzén baték kantátzen tzué, «Donostíakó íru damátxo / Errénterién déndarí / yostén eré bàdakité baña / ardòa edatén óbeki». Badákizu óik zu eré!
 – Bai, bai; eta ze musikarekin?

Eztakít.

– Kanturen bat yakinen duzu ba...

E! atzéndu zeíde déna!

– Den-dena?

Den-dénak! utziózu! zúk, báte... gúk dena.

Sanjuanetan (1985)

– San Juan bezperan zer egiten zen?

Sué.

– Orain ere egiten da?

Tta, bai-bai.

– Konta ezazu nola prestatzen zen, ze ordutan eta...

An tzén? (...); iten tzuté urtéro! eméndik juàn ta dá. Biltzén tzutén an... egúrreik ta, or? ta sú aúndi iten tzén ta, dének: «Xárna fuera, ezkábie kánpora, garíe ta artóa Españára».

– Hor bukatzen zen?

Bai, ník uste baéztz.

– Eta gazteek zer egiten zuten?

An? saltó! su, súin gañétik, te dének in tzituzte!

– Non egiten zuten sua?

A! kanpoán bilduík, bai, bázuten... lekué, ibíltzen tzuté bíek, ta án.

– Eta alorretara-eta ez zen eramaten iratze edo zerbait?

Orduén no, ée... Txan Juán eguneán.

– Hori nola zen?

Matèn tziré... rámo? ta, iètzia?... ta saúko... ta laurélia berris, máten tzutén ta... iten tziré geró gurútzia, guruté... álaxe! ttíki, ta fàten tzirén... árte... te egún... e! egún, lekéu gúzietan, garí, garíe zén... lekéu gúzietán? máin tzire... bai³⁴.

– Nola paratzen ziren?

Paratzén, lúrrëan sartuík!

– Garia zegoen lekuan?

Bai, dénetan.

– Bedeinkaturik egonik kosetxa ona izateko, ezta?

Bai.

– Eta kosetxa errateko? ‘este año tendremos buena cosecha’, nola erranen dugu?

Kosétxa oná.

– Bertze hitzik ez duzu aditu, ‘eraizio’ edo?

Ez.

– Beraz gauza horiek bedeinkatzen ziren: laurel, iratze, sabuko eta ez dakit zer bertze...

Rámo.

34 San Juan egunean era askotako lore, belar, landare eta abarrak bildu ohi dira. Arrosa-sortak etxeetako ate-leihoetan jarri ohi dira eritasunik ez izateko; gurutzeak egin eta alorretan paratzen dira tximistetarik libratzeko; suaren errautsa alorretan botatzen da lurra ernatzeko eta baita estrabil edo ukuiluetan zabaldu ere, aziendak babesteko, adibidez.

- Eta ‘laurel’i nola erraten zaio? ‘ereño’ edo, ez?
- Ez, emén ez.
- Eta horiekin egiten ziren gurutze txiki batzuk...
- Guk, ra-, ramoáki.
- Eta paratzen gari-alorretan eta hola...
- Bai, bai, bai, alór guziétan.
- Eta bertzeekin zer egiten?
- Bezín? déus e!
- Non paratzen ziren bertze horiek?
- Bertzé? nión ere...
- Etxe atarian edo, ez?
- Etxé atarién? gurútze bat.
- Zerez egina?
- Rámo; oáño badá bai, zénbait... eztákite.

Inguruko euskara dela-eta (1985)

- Zu mintzatu zara euskaraz hemen, zure gartzaroan, balleko bertze herrietako lagunekin?
- Bai.
- Eta hemen, Urniza, Gurbizar, Larraingoa, Olondrizko euskara igualtsu da?
- Bai, iguál.
- Baina Mezkirizkoa eta Aurizberrikoa ezta...
- Kan-, kanbiátzen dú.
- Bai? non hasten da kanbiatzen? Lintzoaingoa nolakoa da?
- Lintzoáingöa... emén bezelá (sic).
- Bai? elkar idurikoa?
- Bai.
- Gehiago ezik Aurizberrikoa eta inguru haietakoa, ezta?
- Eso.
- Eta Zilbetikoa?
- Úre... emén bezala; géro... an, Aurítzen ta án... kanbiétzen du gúzia, gútxi pai.
- Orduan Auritzek, Aurizberrik eta Mezkiritzek kanbiatzen dute...
- Pixkát bai.
- Eta Lintzoainek gutxiago?
- Bai, gútxio.
- Eta apaleko bertze hauek igualtsu...
- Bai, emén ez báí- e... ezpágiñún, ez gúk ginué aítzen... anbértte, erdára (...), ikèsi ginddüé lenáo ta.
- Bai, zuk euskara ikasi zenuen lehenago...
- Bai, gaztéa nintzélik? bai. Ordúen? àitetámak? déna uskéraz... iardúkitzen beitzuté!
- Ezagutzen duzu Esnotzen edo, Aintzioan edo, bizi den Gorraizko gizon bat?
- Emén badá bat...
- Iturri edo, Felipe Iturri edo...
- Felipe Iturri? Aintxókoa badá bat...
- (Emaztea:) El de Aintzioa será ese, Felipe Iturri.

Bai, Aintxóa, Aintxóköa baña... búrutík eztá ongi.
 – Ez da ongi? baina bera ez da han sortua, ez? Artzibarkoa da, ezta? Gorraizkoa edo...
 Ez, Antxoán; neré... adínekoa dá!

LOIZU

Lorenzo Iribarren Egozkue

Familiatz zerbaít (1987)

– Zure aítatamak, nongoak ziren?
 Jo! aítá... aítá Nagóreköa.
 – Euskaraz bazekien?
 Eez! aíták ez.
 – Pixka bat bai, jakinen zuen...
 Bee! gútxi, gúttxi.
 – Zerbait bai, e?
 Báí beño, konprénditu apénas, apenáí e? bai.
 – Bai, Nagore aski beheiti baitago...
 Ba, or ére, dagó bertzé bállean, bertzé ballean...
 – Bai, Artze, e?
 Artzé bai.
 – Eta ama, nongoa zen?
 Áma? t'angóa, ángöa, Lóizuköa.
 – Zenbat urte dituzu orain?
 Nik? áunitz.
 – Lauetanogei bai?
 Ta bórtz.
 – Herri ttípie zurea, e?
 Ttípie, txípie, báí baña...
 – Loizun, bizpahiru familia edo...
 Íru, oráí íru.
 – Eta zu ttikia zinelarik, zenbat?
 Oo! aunítz, aunítz bai; anáeak ere baitút, bíde... án geldítu diréla Amériketan, an.
 – Haiek ere ongi yakinen dute euskaraz...
 O! aiék eztakíte, ejé! ní e, gaztéa nitzélaik fan, fan tzirén áek Amériketará, bát ama-
 zázpi urté ta bertzéa emezórtzi urté... zituélaik? fan tzirén Amérikära.
 – Zu baino zaharragoak? zenbat urte dituzte bada?
 O! aiék ya, aiék y'an gélditu zire, ilík taudé badú... bádu denborá. Ní gazténa nitzé ta,
 oráñik? ez, gazténa naiz. Oráí baitút? bëño... bí aldetáik; ezkóndu zé aítá... bigárren
 aldían, ta, ta bertzé... baitút ta óri, besté anáia, orí, lanían ai delá? óre, arràndekó,
 panadéro orréndako, óri. Ta, ba! ní geldítzen nitzé bakarrík geró ta, etxétik àtra nitzén
 da, ála... alá! Amérik yun tziré bertzeák, eta ní, ní ónara.
 – Noiz arte bizi izan zinen Loizun?
 O! ba, éztakít, jéje! eztút beár báte, bátre memórie onetán... ez!

– Baina esposatu zinen hara, Loizura?

Ez, émen-emén [Iruñean]. Badú berrogéi úrte baño iagó.

– Hemen zaudela?

Bai; emén ez! e... óri, oòn tzarén... tokián? án e bìzi néiz ere, bai. Ta geró? orái ba, andréa faltátu béitze? orái... án ta emén naiz; an dú? sémea, oán, sémea, ta emén alába, ta noiznéi naiàgo aná (sic), ta noiznéi (e)men.

Herrian zenbat familia eta haurtzaroko oroitzapenak (1987)

– Zu sortu zinelarik zenbat familia ziren Loizun? bospasei bai?

Bai, orduán ór, bat... bai ní... ní aitéi aitu nintzé (!) o aituí, aítú ei, ta aitéi...

– ‘Aitu nion’?

Bai, amaíru famíliá báziréla, ero ón tziréla èrri ártan.

– Amaren denboran...

Bai, amaín denbóra, baño amá... alá ere, ník bí úrte nituélaik il tzè amá? ta... aité? ez naiz oróitzen éz deus eré.

– Norekin ikasi zenuen euskara?

Pues... ník? jé! ník arréba’t banuén, eta bíok euskéraz, bíok euskeraz! eta, geró ení-tzen é, emén, euskéraz ez nuké... é nuké aítú já ere, ta uré fan tzé ta, géro ezkòndu zé? ta... uré’re zé? úre aráta? ta bertzéak Amèriketará? ta ní ba ník e... etxéan bakárrik. Géro áite ezkòndu zé bigárrena, bigérren aldián, ta... oláxen.

– Zuk baino zenbat urte gehiago zuen arreba hark?

Ba! eztakít ere! ník usté... bide... bí urtéz (...).

– Eta zu gazte zinelarik, Loizun, euskara aunitz egiten zen?

Ordúan? báí, ordúen báí eta... ní artzáie fan nítzen, ta gaztéa nitzélaik? bed(e)rátzi úrte nituélaik fán nintze, ta gizón bat bazé... bertzé etxéköa, beitíköa, béko etxéköa, bai. Ta aréki, je! euskéraz, betí éuskeraz; ní erdáraz iguál erràten nekón³⁵ ta, uré, euské-raz ta. Ordúen e ké? kursàtu nitzén pixkát, bai. Úre’re juañ tzé, ejé! dénborak!... juàten díren? ta gúk eré juañ biár!

– Zu mutiko ttarra zinelarik, bazen eskolarik Loizun?

Ez... éz-ez, Antxóara.

– Eta nola joaten zineten? oinez?

A! dói ke! ta konténto! jojá! orduán etzé bide-xénda baizík juáteko, etzé bértzeik.

– Zenbat denbora behar zenuten Aintzioara joateko?

Uré? ník orañík eztakít, juxtù-juxtúa, fírme botátze(n).

– Arrimatuko dut hau (gelako atea) pixka bat? inguruko zarata aditzen da eta...

Bai, bai, bai, bai. Bai, arríma etzázu, bai, ertxázu, ertxázu.

35 Loizuko berriemaile honek eta baita geroxeago azalduko den Larraingoakoak ere **eradun* gisako era batzuk eman zituzten, bi leku hauek eraon ohiko esparrutik kanpo, Zilbeti-Erro-Orondritz-Aintzioa herriek irudika lezaketen lerrotik hegoaldera egon arren. Eskuz hartu ohartxo batean dakusagunez, baina, *man zeón ógie* eman ziguten Loizun; ez *zió* eta ez *zekó*, eta berriemaile larraingoarrak, berriz, behin bederen, bere baitan *-io-* darakusan adizkia: *gúk artzen gindió gústoa, karréterai*.

– Galdetu dizut ea zenbat denbora behar zenuten eskolara joateko; ordu erdi bat bai? Nik, ník zénbat, zénbat denborá... emén, ník, illebéte bát e... énué in eskólan ník, ní fàn nitzén eskoláa? elúrre in tzuélaik! ta... juàn bear nuén Amèrikétara, bai, ya... arrímet, juatéko, anáëak juatéko, juatéko ta, ya, errán tzire áiták: «Orái, denboráda bauzú, orái, orái ez, bèrtze anáia». Úre... juain tzéla biéjien, ta ník? eskólara. Amabórtzera o ogéi egún o... ogòn nitzén? júxto-júxto fírme botatzéko, fírme... ezpànüé? enéikelaik pástu. Ta ordúen, fírme artúta, bolánteá; orái? pasájea man nué? andík (...), ta anáëak, eta èrran tziré «Bueno, bueno».

Ta, ordúen àsi zé gérra, òla gérra, ta enéikelaik pastú, enéikelaik pastú? te, àla-alá geldítu nítze, ta geró errán tzireté ba... gérra akátu zelaík e, Portúgaleán? e, uré're, enbárkatíko nitzéla an, bai, orái e, denborán pástuik, ordúko... pasájia aréi berá oañík? ta jún gabe; àla geldítu nitzé ta alá nago, jo!

– Eta eskolara joatean elurrak aritzen bazuen, nola joaten zineten? zerbaiten gainean? Ez, ez, ez...

– Ez dira orraxiak edo?

Ee! bátre're! jóde! bidiák? eméndi góitti... bezála, ziré a... Lóizutík Antxoára!

– Bai, baina, zangoa elurretan ez sartzeko, baziren gauza batzuk, erraketak edo...

A!... gàltxaxabálak! jéje! gàltxaxabálak.

– 'Peines', 'raquetas'?

Ba! eztákit; bai, zerbáit ala. Guk? alá... erráten gintue.

– Tenisean aritzen direnen erraketen idurikoak paratzen ziren zapata edo borzegietan?

Bai, zapaté... zapaté beítí, beítití yä, orí lotú bezála?

– Bai, eta hori plano baita, zangoa ez zen sartzen, ezta?

Klaró!

– Eta horri nola deitzen zitzaion?

Ba! eztákit eré! jéje! 'peine' o...

– Hori, eta euskaraz?

Orráxak (barrez).

– Zuk lehen bertze zerbait erran duzu: 'galtxaxabala' edo; hori zer da?

Bái baia, orí... orí sartzén tze eméndik, galtxá bezála³⁶, ta e(d)átzen tzé oná, onatáiño. Orí maztékiek iten tzuztén, len, etxéan.

– Polaina edo?

Poláina bezála, bai.

– Ez duzu erran zenbat denbora behar zenuten Loizutik Aintzioara joateko...

Bee! pues e, ordú erdi bét e, orái ere bétí kóra barréna, dená beti kóra, ta... bide txarra!

– Eta goiti beheiti berriz, zirriztatuz, e?

Tzirriztatu...

– Puska batzuetan bai, e?

Ya, segúro! ajája!... Orduán, órduän, bèño orái éda; orái ixíl-ixíl-ixílík? ta, erdí-érdien, ejejéje!

36 *Galtxazabálak, calcetín 'calientapiernas'* eman zigun behin Txulapaingo Esteban Garbisu beorburutarrak.

- Noiz arte bizi izan zinen Loizun?
 Tra! ba éztakit, eztút kóntue lléba ére.
 – Baina hogeita hamar urte arte edo, bai?
 Bai! báí yago'ré.

Alor-langintza: ereintza, cultzia eta gainerakoak (1987)

- Zure gazte-denboran, herrian, zer egiten zenuen?
 Ta alórrean! ta juán!
 – Ereki egin duzu?
 Bai, aunítz.
 – Zer ereki duzu?
 Garié, ta forrájiak, ta... dená.
 – ‘Alholva’ eta?
 Bai, ta ártoa ta patátak eta dénak.
 – Ea kontatzen duzun nola erekitzen zenuen garia; zer egin behar da?
 Garié? zé in bear dá? leník, lurré ongi, ongi mobítu.
 – Zerekin, nola?
 Pues, orái? orái makínekín, bèño ordúan e, gólde txikíttuko uré ta paréja... idíe, idiéki(n), ta arékin? pues, zéra, eíten genduén? leník lúrrea edo òngi mobítu? te geró, botá'de... àziá? ta... geró tapátu otrabéz!
 – Berriz, e?
 Bai, góldea, bueno, bazé... katxàrro bát, aréa erràten tzékote, aréa ta, arekín? ala zé aría ta, ta aríe idiéi lotú? ta bar ginué pastú ebéntik? ta xétu, je! bíldu ártian, bai. Jóe! ní e, bánekién e... nóla, lénago banékien áu, óri, euskáraz beña orái atzéndu záide; konprénditu? konprénditzéunt bèño mintzétu... etzá idurikó pertsóne.
 – Ez mintzatuz joaten da atzenduz...
 Bai, segúro, segúro! jo! ¡ya lo creo!...
 – Eta garia erekitzerakoan, zer bertze egin behar zen?
 Lení(k)... iten tzé? e... kíxue, bádakizú zer dén?
 – Bai, ‘cal’.
 ‘Cal’, ta leník? bíde do íru... eúnez? egúnez? goéti... arára, óri... agoztégi bát egíten ta, lurréra bóta, ta ábian ginduéna? ta, an? aúngi... óngi...
 – Nahasi?
 Nasí? ta arekín... Geró, berè eunéán? berríz, ótrab-, bértze buélta!... t'ála-ála d'èiten ginduén. Ta geró? éz pota lurrerá; bai.
 – Gariak zenbat denbora behar zuen ateratzeko? noiz ereki eta noiz ateratzen zen?
 Según, según... seún dénpóra o lúrre ta, e! iguál zórtzi o amár egún... olá ta, segídoá atrátzen tze.
 – Noiz erekitzen zen garia? neguan edo, primaderan edo?
 Bai, primáberan; bueno, berá eré... negúen? negúe sórtian; éz-ez, sártzian.
 – Eta atera, noiz ateratzen zen?
 Bortz égunen búruen o amár egùnen búruen o alá, bai.
 – Hori ateratzen hasi...
 A! bai, asíak, asíak.
 – Eta ebakitzeko, egitatzeko noiz?

- O! pues... an, Santiágo egunetan o golá tòrtzen tzén e... ebakítzera.
 – Horiturik behar zuen egon, ezta?
 Bai, bai, bai, bai.
 – Eta nola ebakitzen zenuten?
 Jóe! en la hoz o eztákit zér den.
 – Nola erraten zaio?
 Ejé! ‘la hoz’ erràten gindué gúk erdéráz.
 – Eta euskaraz nola?
 Segadéra.
 – Eta eskukoa?
 Bai, segadéra, eskúz, eskúz ibiltzen giñén-da, bai.
 – Horri erraten zaio ‘egitaia’, ez?
 Egitéa erràten ginduén guk.
 – Eta eriak ez ebakitzeko, zer paratzen zen?
 Kaxolétak!... bai, éjeje!...
 – Lagun aunitz joaten zineten hori egiteko?
 Ez! íru-láu etxékoak iguál, ta gúk igiten ginduén, étze aunitz!... eee! egún, egún te píku erreú gebe, garíe árréki biltzen génduen!... ba báí. Ta, erróa? érabat, an ée, larráñan! aníx... an eitten tzén eta, txéa.
 – Baina lehenik egiten ziren paxuak, ez?
 Bai, patsuék.
 – Eta haiekin zer egiten zenuten?
 Larrañera lléb-, man, karröán.
 – Eta larrainean, zer egiten zen?
 Ba! barréatu te, ingúru-ingúru-ingúrué buéyek, o aiék, idíekín ta o... o kaballérieikín o zer tzén? ta, án egún guzién? ta ja! géro, amár egúrruk ée!... (zuzenduz:) orí, nóla erraten dá? errégu edo alá, goíttik, tsóñan, éjeje!...
 – Baina larrainean zer bertze egiten zen?
 Egún guziék e? án e... iótü, iótu.
 – Píkorak bereizteko erraminta bat eramaten zen...
 ‘El trillo’, estrázíe.
 – Nork tiratzen zuen estrazitik?
 Ídiek! ejé!... mandoák eta ídiek, bai. Buéltaka, ta egún gúzien án e buéltaka.
 – Eta gero, harekin zer egiten zenuten?
 Je! aizératú, ta geró etxéra, ja!
 – Eta haizea etortzen ez zelarik?
 A! beztzé egunekó... klaró!
 – Eultzia egin altzin larraina prestatu behar zen? garbitu edo?
 A! segúro!
 – Nola garbitzen zen?
 Pues... belárrak bazíren, altzùrrekí ebáki... ongí-ongí-ongíé, geró? muñiká ya, muñikátu eré baí. Muñíke... muñíkekín ere buélta bat mán ta? gelditzen tzé áu bézala, bai, te geró? eultzíe iten tzélaik? esköekín étzuké... gelditzen tzé... óu bezála, ta bèiremúnian? buélta berríz, bai.
 – Eta erran duzu, eultzia egin ondoren esperatu behar zen haizea...
 Mäten tzué... gránöa egòtzen tzué? ta...

- Bai, pikorra han geratzen zen...
- Bai, ta bertzea maten tzué áizeak.
- Bertzea, zer zen?
- Bertzéa? aótza!
- Eta zer egiten zen pikorrarekin eta zer ahotzarekin?
- Je! pikorraikí? etxéra mán, ta bertzea... aoztégire.
- Nora biltzen zen pikorra?
- Uré? gelditzén tze gàrbi-garbíä, ta geró zakuén énta.
- Bai, zakuetan...
- Zàkuetán ta, orrá, ta granérora.
- Etxean bazen halakorik?
- Be! arká zar bat zén? kuartó batéan edo...
- Eta ahotza, berriz?
- Aotzá? aoztégire... nègukó.
- Pentsutako?
- Pientsutakó? aziéndendekó... klaró! pientsútakó.
- Eta pikorra, gero, nora eramaten zen?
- Or é... errótara.
- Zertarako?
- Ogíe itekó.
- Ehotzeko? ‘io’ erraten zen?
- Bai, euxkéra... ío, bai.
- Eraman izan duzu pikorra errotara?
- Bai, bai.
- Errota non zegoen?
- Erróta? Elóndritzen, bai, ta... bèrtze bát? Urétan.
- Zuek nora joaten zineten?
- Ba! abréaikí.
- Olondritza ala Uretara?
- Ba! pues, igual Elondrítze o iguál aràta-aráta.
- Oroitzen zara nolakoa zen errota?
- Ba! zéozér (...), enáiz oróitzen gauze ártai. Arrí betzukín? aekín e, úre ta, arrí bezzukín, uré... ta, kuadró at atxí, atxí zute, aundíek etá. Arrekín eus-, iyótzen tzé. Bíño, ezpaitzén ígi te ezpáitzen agérien, bàia orduén (...). Be! erróta... txár oetaík, úrezgöa, úrezkõa, etzé makíne... makíneik órduen, ez; úre... uréikín, indérra... úre oekín indérra? iyotzén tzue.
- Pikorra kajon haundi batera botatzen zen, ez?
- Bái beño, eztákit nóla bòtan tzén beño, aríñe, uré, léna (...).
- Irina?
- Bai, déna írine.
- Eta kajonak nola zuen izena? ‘tolva’ edo?
- Tórba, erràten tzekoté(n).
- Eta errotariak edo errotazaleak edo... nola erraten zenuten ‘molinero’?
- Erròtazaiá, ejé!
- Eta hark aunitz kobratzen zuen ehotzeagatik?

Ez! ez, iten tzekó... kèntzen tzekó... arréi kèntzen tzekó? gárie, almútea o... errégu o kuárt(al), zerbáit kentzen tzekó, ta... arrekí? kítto.

– Eta horri, kentze horri, nola zaio?

Ze, kentzèn tzekóna?

– Bai; laka?

Láka, ník usté baétz.

– Bai, ezta? ez zuen kobratzen dirutan...

Ez, ez, ez.

Inguruko balizko euskaldunetz galde (1989)

– Ezagutzen duzu Esnozko euskaldunen bat?

Esnòskuá? bát bai segurík, bát ta sórrík, segurík bai, bai.

– Inguru honetan bizi dena?

Bai; orái e, de... klú(b)a, ‘el clu(b)’, eskué- o exkéra erràten dábe³⁷ ‘el club’. Uré? guréa dagó... or sérbitzen, ta angóa dá Esnòsköa.

– Baina erran nahi dut adineko bat, zu bezala, euskara dakiena; ez duzu inor ezagutzen?

Ez, ez, ez, nére adíñeköa éz, eztút nior eré záutzen. Erríen e, ejé! juxtú, e? etxéa... ku-siúzu, nóla... ène etxé, ène etxé... béira, bi ilebéte eta... gáltzen náiz, ya... juáten dá ya...

– Fundamentua, e?

Klaró! éjeje!...

– Izan zitekeen zu bezalako norbait, inguru honetan edo Iruñe aldean bizi dena; ez duzu inor ezagutzen?

Éz-ez-ez eré ta, eztút zautzén, ez.

– Eta Aintzioakorik?

Antxóan eré... bai, izéin da, ba, norbáit beño, eztákit nún bizi díen ta, ník, ja eré; énaiz...

Anjelusa alorrean, Jean F. Millet-en margoa gogoan (1989)

– Txikitan ikasi zenuen euskaraz errezatzen?

Ez.

– Eta kantatzen, zerbait?

Ba! ez-ez. ‘Aité guriá, zeruétan tzaudená, santífikatué ta zùre izéna’ ta orí, orí bai, orí... ikèsi nué, gizón bát, artzáie gindáb(il)e bíek... a eré, bère etxékua? ta ník, e? gu eré etxèköá? ta, anjélus? bueno... ta ártu, ta ezkíle sánte itéra, eguérdian...yòtzen tzuén, ta... artsían ere báí ta, segído errezátu báí, gizón ure, ta arrekín bétio ník eré, mía, zé txarrá ta, je!... bai, bai.

37 Aurizberriko nahiz Zaraitzuko ibarreko erak gogora dakarzkigun era hau benetan bitxia da hemen. Zentzuagatik, «erraten diote» edo «erraten dakote» itxaron zitekeelakoan gaude.

Loizun ardi txurak (1989)

- Aziendarik bazenuten?
- Ardiek ginduén, ardiék.
- Ze arrazatakoak?
- Txúrröak.
- Herrian ardi latxak ez ziren?
- Ez, gòittió? bai.
- Lintzoainen-eta, bai?
- Oóri, óri báí, ór bai; Bixkarrét eta... óla.
- Eta zuek zergatik ez zenituzten horrelakoak?
- Eztuté... próba bátan or, etxúte baté ba pruébaík... ardiék.
- Ez zuten zer? probarik?
- Etzuéla... probátzen óri, terréno óri.
- Leku gogorragoa da, ezta?
- Klaró! gogórra.
- Eta Lintzoain eta hori berdeagoa, ez? larre eta belaze gehiago eta...
- Bai, flójoáo o rójoagó, bai. Ta... ór, uztéunte... kanpoán, aunitzé dénborá. Ta... guré errikoák? ézta, eztúutzé (sic) uztén, ainbértze dénborá aik kánpöan. Or, sekà-tzen deá? segída... segídoá árdiak, eskorrátzen dée lána... beré-, berétxia orí... ya, sekátzen deá.

Familiaz beste zerbait (1989)

- Zenbat anai-arreba izan zarete?
- Jóe! amaláu o, amaíru-amaláu.
- Hainbertze, e?
- Bai, jóe! útsa.
- Zu zer izan zara, gazteena?
- Gazténa (aitaren lehenengo emaztearena).
- Eta zu sortu eta handik pixka batera ama hil zenez, zu aitarekin...
- Eee! pero... nère áite? ezkóndu zé bigerrénez, ezkóndu zé bigérrén áldien, ta arénak (...), ibiltzen tzüté bortz, ta dénak amaláu.
- Eta aitaren bigarren emaztea, nongoa zen?
- Bigarréna? enáiz oroitzén e... ori? Garaióaköa.
- Eta aitak, harekin, zenbat seme-alaba izan zuen?
- Zázpi, ta gé(r)o bórtz³⁸.
- Batzuk biziko dira, noski, zu baino gazteagoko bat edo bertze bizi izanen da...
- Bai, bai, bizí dire, ya.

38 Hau ez dator bat lehenago aipatu *amaíru-amaláu*-rekin.

- ‘Hermanastros’, baina anai-arrebak bezala, e?
 Bai, iguál-iguál, bai-bai... ta apellídoa iguálttu de.
- Erran zenuen zure aitak ez zekiela kasik euskararik, guti...
 Kee... gútti! gúk anáia(k) ée, gùre anáiak é, àsi gínden alá, ba, euskerá-euskeráz ta, geró ez gínde... mintzátzen erdáraz. Ta, neri’re aunítz atzéndu záide.
- Eta aitak, Nagorekoa zenak, zenbatsu zekien? zuk bezala edo bai?
 No, nik bezála ez, gutiágo, guttiágo.
- Konprenditu bai? entendatu bai...
 Enténdatu aúnitz, zè gauzá bai, beño... ník bezalá, tontó-tontóa? éz-ez. Ni, ník iké-sittu baditút? gizon ué... èrran baitút e, geróztik é... segidóa erràten tzuéla erreztazén? uxkeráz?
- Bai.
- Orí? pues, orrekín asi nitzè artzái? ta betí arekín, betí arekín ta arekín e... ikèxi nué pixkét, bai.
- Beraz, etxean guti egiten zenuten...
 Gúti, gúti, apénas, apénas etxeán.
- Baina zure anaiarriba zaharrenek bai, haiek jakinen zuten...
 Bai, bat, bat é... bat, bíde... bat, arrebá? Garaióan ezkòndu zé, Garaioára. Ta biék ee, etxeán mintzatzén gíndue eukéraz, ta... bertzék? já ere.
- Eta amarekin ere bai...
 Amák? etzakí erdéra! áinbe-, ánbertzé... denbóra artán! éz-ez; ta geró... lemizíko anáia ta bigerréna? juan tziré Ameríka, Amérikera, ta àn il tzíre, bai. Ta ník? azkéna geldítu nítze, bertzéak etxétik ezkòndu z(i)é onáta onará bát, zérbait (...).
- Zure anaia zaharrenek zenbat urte zituen zu sortu zinelarik? zortzi edo hamar bat edo?
 Zortzí? aék? ník zazpí urté nituéleik o olá? aiék juan tzirén Amérikérrera, bai.
- Baina hara joan altzin, Loizun, haiekin euskaraz egiten zenuen...
 Ez, euskéraz? erdáraz! bai, onéki ta arekí; euskáraz étze, etzé jái ere án. Ni? ta artzáia nintzélai? gizona zárr orrekín, orduán, arekín asi nitzé? ta... bai, arekín? ta bétí ére, erakútsen tziré.
- Eta amak zer erraten zizun?
 Eee! bai, zer-, zérba neí, ník ba, ní ‘charrico’, txarríkoa-txarríkóá, gaixtoéna... oròitzen náiz, nì gaixtóá nitzéla... ejejé! te esáten tziré, ejé!: «Que te voy a pegar, que te voy a pegar», ta... géro (...), «Si no estás quieto te voy a pegar», ejejé!...
- Hori erraten zizun, e?
 Bai, ta artzén bazué makil bét o alàko zerbáit? ni... corriendo... kánpora! ejejéje!

Loizuko artzain euskalduna (1989)

- Eta inoiz aipatu duzun artzain hura, nongoa zen?
 Pues, erríkoa, te bertzé etxekoá.
- Loizukoa, e? Loizukoa berekoa?
 Bai, beréköa, beréköa.
- Nola zuen izena?
 Ramón Elkáno. Seméak baditú a... aek ére... uxkéra badákite áiek eré ba, askí ba, askí bai. Ba badákite báí, arék ere.

– Non bizi dira?

Án ee! nere ètxean berián, kasí e... talkómo, eméndi... non, nòn torri dén o³⁹, torri dén onára? alá, distánzia edo ortan.

– [Iruñeko] karrika honetan?

Ez, ez! an, érrien, Lóizun.

– Han bizi dira?

Án bizi díre! orái, orái Amériketan eon diré ta aréna, oién... oén abueloa, zén ure, bai. Oiék ya aunítz (...), badíre, áunitz eré, eta... oién etxeán, orái diré oiék? Amériketan eré (e)on diré? orái bíde o íru etxeán, bai. Ta, arekín e ikàsi nué ta... pixkét, dakítená... bátre kasík, beño, konprendétu? konprenditu báí beña, mintzátu... énaiz, énaiz ttebe!⁴⁰

– Elkano haren seme bat bizi da orain Loizun?

Bai, bai, etxeán dáo.

– Zenbat urte izanen ditu?

Orré(k)? ogéite... amár bat urté o óla, bai, ingúru ortan. Alába... bertzé anáia at, tòrri zeigó, tòrrè zaéó, Amériketaik, orái bi urté o...

– Baina zuri irakatsi zizuna zu baino zaharragoa izanen zen...

¡Hombre, claro!

– Eta haren semea izanen da zu bezala...

Klaró!

– Baina zuk diozun honek, hogeita hamar urte bertzerik ez badu...

Ez, segúro; orrék? orí... uré orrèndakó abueloa, abuelo.

– Bai, hala izanen da, eta honen aita?

Onèn aitá? Felipe.

– Zenbat urte izanen ditu?

Ba! eztákit... zénbat urté... iruètanogéi o olá. Óri izéin du, orí ya bádagó lábetanogéi.

– Lauetanogei? eta honek, Felipe honek, euskara jakinen ote du?

Etxéan dagóna oráë? orái eztágo etxeán orí're; orí? abuelo o...

– Bai, oraingo abueloa, ez dago han, herrian?

Ez, ez, il, ílek tiré oiéekí.

– A! Felipe hori hil tzen?

Bai.

– Orduan zuri euskara irakatsi zizunak ez du seme bizirik, haren semeak hilik dira guztiak...

Bai, ní(k) úste bai, emén ez, emén eztá...

– Eta hark nola zuen izena? Ramon erran duzu?

Arrék? Ramón Elkáno, ta... bertzéa, etxeán gelditu zéna? ori dé Felipe, Felipe Elkáno.

39 'Guri', antza, berorika.

40 'Trebe' dirudi horrek.

LARRAINGOA

Valero Huarte Garralda

Eultziaz eta ondorengo eginbeharrak (1988)

– Lehenik joaten zen egitatzera; paxuak egin eta...

Paxuék? igitéiki, moxtú? te gútin gáin, utzík óla.

(Emaztea, ultzamarra:) Utzík monttónka-monttónka.

Ta geró? geró? ya... lurrá? akabàtzen delaík ya igitéi kéro.

– Paxuak edo aurmenak edo?

Páxuak báí, páxuak iten tzíe, bèño egún bät o bíde? ìzen tziré an, in gébe, ta geró? kuérda zenbáit o...

– Sokak edo?

Bai, oétaik, paxuán? ta, an, bat? no sé, bèste bíde o irú?... ba! montónai, ta arára? (...), lòtu án? ta aútsi kebé, óla da.

– Eta horri nola erraten zaio? ‘aurmena’ edo?

Aurména, bai, aurména.

– ‘Gavilla’, ezta?

Gavilla, sí-sí.

– Eta aurmen haiekin zer egiten zen?

Je! artù orrék? te, artú? te, kárruan oierá, juán larráñera. An soltátu? bóta ta aldéa, déna banréatu? te, geró? béak o idíek edo... ertetik kanpóra? uxtértu? te larráñera. Ta, larrátik partú? ta buélta.

– Eta makina horrek, estraziak, zer egiten zuen?

Erágutzi, e... aótza? pikétu!

– Eragutzi?

Gárie, bai, gurétan, déna eràgotzík! te... arára? bèzte lurrerá? ta geró... xardiák? xárde batzuk, màkil bétzuk bí puntékin, óla?

– Bigoak?

Bueno, bigöak, ta... áik taján, tt’ála. Gárie, dénak lúrrea, ezóten deé lurréra? ta geró, álto! tórtzen ní; uré? bérriz, iréki duú ta, ya... úre itén del-, zélaik zéu? oná? be! àmasatzéra? ta bät. Gañétik... óla o asík? aótza, bóta, fuéra! déna kéndu montónka; ta geró... montón aek, mandréra, botá? artú maindríak? eta, bátek? àrtu soñán? aózte-, aòztegíre. Geró? déna bíldu otráz⁴¹ montòne batéra? te aizéa tórtzen tzelíkän? aizétu!

– Zerekin, bigoarekin?

Biguáki, bai.

– Eta haizetu eta gero?

Geró? garíe... aldè bateá? ta agótza besteá, yòaterá. Geró? aótza or ére izèin dén? iguál; artú maindriétan? da ára, ta geró? pasadéra, bádakizu, pasadéra...

– Bai, eta gero, nora eramaten zen?

41 ‘Otrabez’ bide da hori.

- Agóztegire.
 – Eta pikorra?
 Pikorra?... granéroa, o arkàtu maindéra...
 – Graneroak ez du bertze izenik?
 Éz-ez... granéro, Bueno, áiek kuárto át, kuárto bát bear dá gero, erràten ginué granérua.
 – Lehen ‘eragotzi’ erran duzu...
 Sí, eragótzì, ‘desgranar’... desgranar las cabezas.
 – Eta ahotzarekin, zer egiten zen?
 Eztaít, aziéndai, aziéndai emán, arárat yatéko.
 – Hori egunoro pixka bat...
 Bai, bai, eúnero, egúnero, bai; goizétan ta arrétsetán ta...
 – Eta pikorrarekin?
 Tä, pikòrräkín? zakútara artú? te bìtekértio... geró? ta, errótara.
 – Noiz eramaten zen aberean eta noiz karroan?
 Bai, pues egunéz? iguál, ez íteatí abrékin anbèrtze biáje? karróekin, iguál, ogéi o berrogéi errégu artúte? ta orduán? àn utzì? te, etxéra. Ta... zórtzi egunén o olá, olá? bázen áski.
 – Non erran duzu zegoela errota?
 E... Elóndritzen.
 – Bat, eta...
 Edo bèrtze bát? Zuntzárren.
 – Zuek beti joatzen zineten Olondritza?
 Bai, Elóndritze bera yágo, Zuntzérren beño yágo ègoin giné.
 – Edo Olondritzen ehotzen zen gauza bat eta Zuntzarrenen bertzea edo?
 Ez-éz, ta iguál-iguál-iguál-iguál.
 – Errotan zegoena, ehotzen zuena, zer zen? errotazaina?
 Erròtazaiá? aríne, betí.
 – Eta oroitzen zara nola ehotzen zuen pikorra?
 Or, arká at, ba arká? aràra bóta?
 – Arka?
 Bueno... óla zé, bát olá, olékin ìn olá? ta, andík? aràra bóta? ta béitiko, fáltse-fáltse bat jendé... zilíndrora, zilíndrora, bai, an... te záku paátu’de bai. Géro ai, béiti? zákue, artú... gári, garíe? arrábi? agindé gúzia arrá-arrapatuík, zakuétara⁴².
 – Bazen errueda haundi bat eta...
 Arrízköa, bai.
 – Eta ura sartzen zen beheiti? ezta?
 Uré, uré... bäi.
 – Errekako ura edo?
 Ez, ugáldekoá an, presá at bezàla ín? pàsten tzuté uré, andík? te geró, bérriz, ugéldea.

42 Bi lerro eta erdiko paragrafo hau idatzi bezala aditzen uste dugu, hainbat hitz eta esanahi ongi ulertzen ez badugu ere.

Ardaitz eta Zuntzarrengo euskal giro ahula (1988)

– Lehen erran duzu zenbait igandez joaten zinela mezatara Ardaitza; zergatik hori?
 Aziéndak eta étxeak zeuzkatí... bak-kárrik! ta bertzéak jùten tzié... Larréinguan?
 izèten tzé méza, igéndioró, ta... bertzé ainbertzé arratsetán? ortáti... norbáiten etxeá,
 egun bát e... aziéndetan o zerbáit.

– Larraingoan apez euskalduna iduki zenuten?

Ez; bueno, izen dute bai, euskaldune ere bai.

– Eta zure gazte-denboran, Ardaitzen euskara franko egiten zen?

Be! déus!... zárrak.

– Adineko jendea bai...

Bai. Néri, nere áitetara joánik... óla, izéna bázaigai (?).

– Ikusi dituzu adinekoak, kartetan jolasean, euskaraz?

Bai, ní aitu néiz!

– Eta, Zuntzarrenen, orduan, euskaraz egiten zen?

Bai, zarrák biar báda bai, klaró!

– Baina zure adinekorik orain ez dago Zuntzarrenen, e?

Eez!

– Jende gutxi gainera, herria ere txikia...

Kláro! orái famílie bat, bàkar dá án.

– Bai, Antonio Litro edo...

Lítro báí, bai.

– Gizon majo da hori, sinpatikoa...

Bai, gizon ona.

Zitu edo laboreez berriro (1988)

– Tira, lehen erran duzu zer erekitzen zen: garia eta...

Ólóa, ta garagárra, zálkëa... tä geró, érué.

– Eta txitxirioa?

Gútti emen!

– Zerbait bai?

Txitxírioa éz-ez; axkóla? bai-bái.

– Aixkola? ‘arveja’?

Ez-éz, txittxíroa; arbéja dá... bat.

– Txitxirioa da ‘garbanzo’...

Bái, te... axkóla dá, granu át? txabál-txabál-txábala.

– Eta hori, abereendako da?

Axkóla? ¡bien! yà-ten dúu gùstorá! aixkóla. Bueno, erékitzen ginduté, píxko át olá,
 óla.

– Eta Olondrizko errotara joaten zineten bertzea baino hurbilago zelako edo hobea
 zelako?

Ez, ez, urbílego.

– Eta Zuntzarrengo urrunago egonik, zergatik joaten zineten batzuetan hara?

Orí? Elóndrizko erróta? e... zenbèit urtéz? etzé niór an, ez eúki; iguál? ertsík óten
 tzen, ta orduén juàten giné, ártu ta genulá....

- Zergatik zegoen hola?
 Ez, beté biar tzen, txioá!... ertsík zególa.
 – Gerla pasatu eta?
 Pues segúro, segúro, kláro!
 (Emaztea:) Orí gerrán, gerrá-denboran iguál.
 – Eta Zuntzarrengoak ongi funtzionatzen zuen?
 Bai, bai, bai, óngi.
 – Eta errotazaia, Zuntzarrengoa, zer zen? hango berekoa? errotakoa?
 Étxëa, éz fan. Éio? aék bérak⁴³, pues de la famílie? an bérean bízitzen tzire, te Elóndritzén ez; Elóndritzén? família sorik, bėti gizón bat o bíde otén tziren, ta geró faten tzíre Erróra, o Èlondrítze...
 – Lan egiten zuten errotan baina ez ziren han berean bizi...
 Eso, pero... Zuntzárren? ez, an... izén dire dénak.
 – Hango berekoak ziren?
 Bai-bai, bueno, betí famílie án bízi. Matrìmonioák? eztàit zázpi o zórtzi... makúmiak.
 – Eta errotazaiak, bere lana egiteagatik, zer kobratzen zuen?
 Bai, gartán? gárie ekèntzen tzúte, ta... erróta? Elóndriz bazé érri, t'aík? pa-, Elóndrízkuék pa(g)àtzen tzutén errénta eré, arí.
 – Errotazaiak kobratzen duenari, nola erraten zaio?
 Arék? èrreguéi? almótia, badákizu zer dén?
 – Bai.
 Almóta bat olá, gárie, kendú? arei? tta arrekín...
 – Eta horri nola erraten zaio? ‘laka’?
 Láka o eztakít, eztákit.
 – Eta neurriak, zeintzuk dira?
 Almótia, geitzérue ta... errégue.
 – Zein da haundiena eta... nola da kontu hori?
 Errégue!... bai, te almótia? ttarréna. Almótia? amásei; amaséi? errégue...
 – Hamasei almutek erregua egiten zuten...
 Errégue.
 – Eta ‘erreguerdi’rik ez zen?
 Ez, ez, erdía? erreguérdie ez, ez⁴⁴.
 – Beraz, denetan haundiena...
 Errégue, errégue, eta (...) lau, láu geitzéko, ta... almótiak? amaséi⁴⁵.
 – Orduan, haundiena erregua eta gero gaitzuru?
 Bai, ta geró? almótia.

43 *Beruak* aditzen uste dugu hor.

44 Bitxia erantzuna, erreguerdiko neurria guztiz ezaguna izan baita hemen aipatzen diren besteekin batera. Bestalde, *geitzeru* (edo ‘gaitzuru’) hori ‘cuartal’ erdal izenez ezagutzen da inguruko hainbat lekutan.

45 Lau gaitzuruk (bakoitzak 5,5 kg.) alde batetik, edota hamasei almutek (bakoitzak 1,375 kg.) bestetik, erregua egiten zutela adierazi nahi izan zuen berriemaileak, erregu bat gari 22 kilo zirela kontuan harturik. Iribarrenen VN-n (1984, 466 or.) honela dugu: ROBO. Medida de capacidad para áridos, equivalente a 28,13 litros. El robo de trigo pesa 22 kilos.

Urrotza joateko bideaz (1988)

- Ibili zara ardiekin eta?
- Bai, báí-bai, ánitx egun.
- Eta joan izan zara etxetik Urrotzeraino?
- Urròtzerá? báí-bai.
- Oinez, abereekin edo nola?
- Oñéz? ta... abrièkín te denétaik.
- Zein herritan barrena pasatzen da?
- Zuntzèrren, Zálba, Oskáriz?...
- Baina lehenbizi, Larraingo...
- Larréingoa...
- Ardaiztik ez zara pasatzen?
- Ardáitzen? ez, éz-ez.
- Alboan? bide bazterrean gelditzen da?
- Bai, te Zuntzàrren tzén? iguál ta... geró Zalbá bai, baze'ré, t'ándik, Zabál pláti (?).
- Geró? Oskáriz, betí Urróz.

Orreagarako bidea (1988)

- Erromeria egiten zen denbora batean Orreagara?
- Orréágara, bai.
- Joaten zen Erroibarko edo...
- Dénak! Espinál.
- Arriasgoitikoak joaten ziren?
- Ez-ez; an, Baldéro: Ardáitze, Larréingoa, Lóizu, Aintxóa, Esnóz, Lóndriz, Érro, Zil-béti, Linzoáin, Bixkarrét y Mezquíriz. Los de Espinal, hacían aparte, bazirén... Gu fàten giné bazkaltzéra arára, ta Aurízberríkoak? tòrritzen tziré bazkaltzéra etxéra.
- Ez zineten ongi eramaten?
- Ongí bei, bai báño, aík e... zé gelditukó náí aik? arára fatéa, etxéra bazkaltzéra!
- Gainerako guztiak bai...
- Bái-bai; orái ere fàten diré, pero, orái? fàten diré? ta béño, bazkaltzéra dénnak étxea.
- Ze ordutan ateratzen zineten etxetik?
- Puf! zazpiétan o... óla, ta èguardíra, fatén gine. Ta, séitan edo sèi t'erdíétan o óla, ta bederàtzikó? ala! Orriára.
- Zein herritatik pasatzen zineten?
- Erríek? Bixkarrét, Bixkarréta ta... Mesquíriz ta Espinál, bertzéik ez. Larréingua? fíjate, ta apéza... làrraingoárrak? je! atràtzen giné Erróra.
- Lehenbizi Errora, herrian sartu gabe, Erro ondotik...
- Bai, te... Elóndritze ta Loitzúkóak? ta Erró? an, iten giné? uno en la carretera. Geró? Lintzoáingoak, ta... ttipítikóak eré? Lintzòaindík? atràtzen tziré karretérara; geró, Bixkarrètekóak? arára, ta Ainttióa ta Espinál? o esto... Esnós? salían al cruce de Espinal, arriba. Allí nos juntábamos todos.
- Eta Orreagan, zer egiten zenuten?
- Méza... aguánta! lemíxiko? almórzatu; t'almortzátzu e... méza-, mezára.
- Almortzatu non? han berean?

- Àn da emén, bai, artán.
 – Eta denbora gaixtoa delarik, han ere bada...
 Bai, orduén? klaró! kláro; pero denbóra óna zegoláik? dénnak batú? ta... árdöa ta dénna maten gíntue, etxétik.
 – Zer eramaten zenuten almortzatzeko?
 Bokadílloa! ta óla.
 – Txula-puska bat eta hola?
 Klaró!
 – Eta ogi eta ardoa eta... eta gero mezara.
 Geró mezára, ta geró, mezàtik atrá? ta... ño! or, bàzkaltzéra. Geró? ará faten giné... otél bat, kafé? ta kafé artzéra béra.
 – Kafe hartzera bakarrik...
 Bai, káfea.
 – Eta bazkaldu, non? han, edozein bazterretan?
 Zenbáit e fatén tzire bazkaltzeá tabernará, bai, fáin tzire ére; gúk ez, ez.
 – Belazean edo, nola erraten da?
 Soróba, sóroa, ta óla.
 – Eta kobesatu-eta, hori ere bai egiten zen?
 Bai, bai.
 – Eta bazkal ondoren, egiten ziren bezperak edo errosarioa errezatu edo zerbait?
 Geró ez, ez, géro no, geró... bidén reza tzé rosárioa; errosárioa, bai. An bazkáldu te... làu t'érdieketan, óla. Ala! prozésioara eman tzuté.
 – Herri guztietakoak, prozesioan?
 Bai, bai.
 – Eta gero bakoitza geratzen zen bere herrian eta...
 Óri bakárrik. Nik? amaláu urtez, jun nitzé? penitén-te? o... con la cruz de la parroquia, catorce años.
 – Ortutsik joaten zineten?
 Ez, ortús ezín atera.
 – Eta 'hábito' ren bat edo beztiturik?
 Ník e batú! ník e paàtu bear dú! geró, errìetan? tapátu... bégiek? ta... errézatzen, letániek.
 – Eta zure herritik, zenbat joaten zineten? dozena-erdi bat lagun edo?
 Ez, gurè erritík? ez-éz.
 – Gutiago, herri ttikia baita...
 Kláro! íru-láu... olá. Òla bézti... juàten tzíra ere, amár o amábi; egún te... berròita amár, iguál? bai, ziré? klaró!
 – Zenbat denbora behar zenuten zure herritik Orreagaraino? ordu pare bat bai...
 Bai, bí ordu t'erdí... bai.
 – Ohiturik zeundeten orduan batetik bestera ibiltzen; ez zineten nekatuko...
 Ez, ez, ez. Ní faten nitzé... ezpázire yoàten zebáit? galtzuñék, kéndu? pátu oiek, éz gal-, galzetín óbek? óri. Arará llegátu? ras! ekèndu aiék? ez bazéu kalzetíne? patú? tte ní ez nitzén... ni xanmárki? (sic), árara.
 – Xarmanki? espartinak kendu eta galtzetinak paratu?
 Galtzétínek patú? te ezberén ezpartínek parátu.
 – Zangoak goxatzeko, e?

Bai-bai. Geró? gúk artzen gindió gústoá, karréterai; karretèra utzí? te ga-, ètor tzén béste apéiz e... karretéran. Jóde! errán tzuten: «Bu! zé gústoá!». Eztá zíkiñik, ez, nekátzen dá gúttu... yagó? karretéran?...

– Mendiz baino.

Bai.

– Eta, bidean, kantatzen zenuten zerbait, errezatzeaz gainera?

Xálbia.

– Oroitzen zara nolakoa zen?

Ejéjejeje... (kantuz:) «Dios te salve Virgen pura, reina del cielo y la tierra; llena de miseriordia...».

– Segi, segi...

Bai! eztákit! ejéjejájaja... te rosáριοa, rosáριοa báí.

– Eta euskarazko kanturen bat?

Ez, ez.

– Herri bakoitzak eramaten zuen bere gurutzea?

Bai, bai.

– Burdinazkoak edo? elizan egoten diren haundi horietakoak?

Orí ere báí; orí te... béste bát, tta arrópa? peniténte, erráten...

– Eta zuk eramán izan duzu?

Amaláu urte! émen; peniténte o bertzéikin.

– Karga haundia izanen du...

Be!

– Bidean, zenbait lekutan, badira harrizko gurutzeak, ‘crucero’ erraten zaienak...

A!... bai, bai.

– Horien ondotik pasatzean ez zineten gelditzen pixkat?

Éz-ez, orík ez. Geró... Espinéle...-kó altóan?

– ‘Auzperri’ erraten da euskaraz?

Auzpéri! Auzpéri bai; artán? xálbëan... kantátu, bai. Ta geró? Esnóskoak ta Aintzobá? oiékin... bidé batèetik? eta gurutze álde, béti... despídidé orí, kantátuz sálbia.

– Eta gurutze ttarrak zurezkoak ziren?

Bai, zuréskoak.

– Horiek, bakoitzak eramaten zuen berea...

Bai.

– Karga haundia zuten haiek?

Be!... zenbáit ba-, bázire, olá.

– Nekatuko zineten pixka bat...

Ez! ez-ez-ez.

– Ikusten duzu zein ongi kontatzen dituzun gauzak?

Bai!... si hubiera sido hace, quince o veinte años? explicaría bastante bien, pero, aquí, como no se hablaba, ya se me ha olvidado.

ARDAITZ

Ana Lusarreta Lusarreta

Zerri-hiltzea (1988)

- ‘Bier dugu matatxerrie’ erraten zen, ez?
A! ba, ‘biár degú (sic) matatxérri’, bai (barrez).
- Zer egin behar zen?
Lemíxkoa artú txerrié? ta... ¿cómo es? ya tengo olvidaö...
- Nora eramaten zen?
Maièn gañerá? ta... kanibéta sartú? lepotík? y ¿qué más? no-no-no-no...
- Zenbat lagunek sujetatzen zuten txerria?
Ba... íru-lau, gizon, ta màztekíe... odólak artú? bañera... bañeraikí? orgóa, ‘la bañera’ o ¿cómo se dice? ta geró... artú... pero ya le digo que no sé, ahora, el vientre del cerdo pues ¿cómo se dice?
- Hestea? ertzea?
Estèartéa artú? ta... juán... a ¿cómo es? a la regata.
- Errekara?
Èrrekará, èrrekará juán? ta, án óngi garbitú? ta tòrri etxerá? ìn tripoták?... no sé, ya basta, ya basta ya!
- Ánimo, que falta muy poquico. Eta gero, txerriarekin, zer egiten zen?
Geró? partítu dená? ta... arrekín txistórrak, lukaríkek, txorízo... ta, eta geró aragiéee... sártu o... gátza, útzita.
- Zertarako?
Ya, konserbátzekó!
- Eta txerriaren biloarekin, zer egin behar zen?
Sí, ya... érre, érre, érre, ta edérki garbitú? ta... olaxé.
- Atzo nola erran zenuen? ‘tximildu’ edo...
No, ximíl-, kixkórratu o (t)ximíldu?... kixkorrátu.
- Zerekin kixkorratzen zen?
Óre... ¿cómo se llaman las ollagas?
- Otea edo?
Otéa o otea o... orrekín erré? ta kixkorràtu ongí? ta garbitú? ta geró partítu? gátza ón parátu? ta, geró... sabaián? sekátu.
- Eta hil ondoren, zerria nola paratzen zuten?
Pues ya kajón bateán? gatzékin. Ya, geró? sabáian, tzilíntzin paratú? ta, àn sekatú?
- Zerekin partitzen zen?
Pues kanibétaikí, bai, kanibéta.
- Presentea ematen zitzaion apezari?
Bai, bai, bai... apezái? apézai... eztákit, apezái? Ordúen... zé apézai eré gùre errién?
- Ez zen apezik?
Orduén ez, orái... yá geró bai, geró... ¿cómo es? ejéje! ¡después sí había! geró bai, geró bai, sí, sí. Apéza eta... los compañeros del pueblo, de las casas, se llevaba el presente.
- Eta zu ttikia zinelarik, nongo apeza joaten zen herrira meza ematera?

Nonguá? de... Aldáz, valle Larraun, tuvimos después, sí, de Aldaz, valle Larraun, euskaldúne're. Da géro, arèk il tzé? ta orái? orài eré éztute apezáik; juaten dá... Orreágaköa, apéza Orreágaköa.

Galderaren bat, dio/dako dela-eta (1988)

- ¿Cómo diría 'yo le he dado la manzana al padre'? 'eman diot'?
- A! mán diot, mán diot... sagárta aitái?
- La otra vez le pregunté a ver cómo diría 'el padre se la ha dado al hijo': 'aitak eman dio'?
- 'Aiták man dió... ogí áundiena', el pan mayor.
- Y también le pregunté a ver si le sonaba 'aitak man dako'...
- 'Man dakó, man dakó'?... no, no, no; 'mán dio': 'aiták man dió... ogíe aundiená'.
- Y 'ayer le dió otro'.
- 'Atzó... atzó mán di-'... no sé.
- 'Man zion bertze bat'?
- 'Man dió, man dió' le das; atzó... no sé.
- 'Hoy le ha dado uno', 'gaur man dio bat'...
- 'Gáur man dió', bai, y atzó... 'man dozé'? 'man diozén?... atzó man diozén... aundié-na', a lo mejor, pero ya⁴⁶...

'Iraute koxkote' kantatzen zela dio (1989)

- Eta 'iauteak' badakizu zen diren?
- Iàuteá?
- Iauteak, bai: 'Iaute koxkote, txerri ttar bat il dute'...
- Ba! eso, eso ya sé, eso algo ya le cantarán, jájajaja!... sí, sí, y eso también ya le cantaré.
- Nola da? 'Iaute koxkote'...
- Txérri txar bát il dúte. ¿Cómo es? txínger píxke màin diguté? ejéjeje!... ba! eso ya saben en vasco, esas palabricas.
- Nos darán un poco de...
- Sí, un poco de tocino. Eso pues por carnavales, suelen andar pidiendo...
- Zer egiten zen egun horietan? nor ibiltzen zen hor? gazteak edo zaharrak edo neskak eta mutilak edo?
- Dénak!
- Ez, baina zure denboran, denbora hartan...
- A! neré denborán? be! nére denborán? bueno, los locos, mutíköak, èztakít. Pero emén? emén... betí, mùtiköák? ta... mutílek? eta... dénak.
- Eta nola ibiltzen ziren? etxez etxe edo?
- Bái-bai-bái, mutíkoak ta... mutílek ta dénok, étxen etxe, eskátzen. Y ¿qué mas?
- Zerbait ematen zieten?

46 Aldi honetan erantzun okerrak zein ziurtasunik gabekoak agerikoak badira ere, Ardaitzen **eradun* gisako erak ohikoak ez zirela erakusteko balio dezake saiotxoak.

Bái-bai, arrotzëá? ta txingerrá? ta... txistorrák eta... déna; ógie y... déna, dírué, mèrendúa itekó?...

– Eta eramaten zuten, beztitzen zuten zenbait arropa xar edo?

Ejéje! algunos sí y otros no. Bueno ¡ya vale!

BIBLIOGRAFIA

- APAT-ECHEBARNE, A. [Irigarai, A.], 1974, *Una geografía diacrónica del euskara en Navarra*, Iruñea, Diario de Navarra.
- ARANZADI ZIENTZIA ELKARTEA - ETNOLOGIA MINTEGIA, 1983 eta 1990, *Euskalerriko atlas etnolinguistikoa*, Donostia.
- ARTOLA, K., 2014, *Ziorditik Uztarrozeraino, Nafarroan, euskararen hegoaldeko mugetan barrena, 1983an*. Donostia, Aranzadi Zientzia Elkartea, «Munibe», 34. gehigarria.
- 2015, «Erroibarko aldaeraren inguruan (1 - Ipar Erroibarko mintzairak)», *FLV*, 120, 229-275.
- 2016, «Erroibarko aldaeraren inguruan (2 - Hego Erroibarko azpialdaera. Lehen erdia)», *FLV*, 121, 5-66.
- BONAPARTE, L. L., 1863, *Carte des sept provinces basques montrant la délimitation actuelle de l'euskara et sa division en dialectes, sous-dialectes et variétés*, Londres.
- CAMINO, I., 2003, «Hego-Nafarreraren egituraz», *FLV*, 94, 427-468.
- 2004, *Hego-Nafarrera*, Iruñea, Nafarroako Gobernua.
- CAMPION, A., 1971, *Orreaga, balada escrita en el dialecto guipuzcoano. Acompañada de versiones á los dialectos bizcaino, labortano y suletino y de diez y ocho variedades dialectales de la región bascongada de Nabarra desde Olazagutía hasta Roncal*, Bilbo, edición separada de La Gran Enciclopedia Vasca.
- ECHAIDE, A. M., 1989, *El euskera en Navarra: encuestas lingüísticas (1965-1967)*, Donostia, Eusko Ikaskuntza.
- EUSKALERRIA IRRATIA/MUGICA, M., 1990, *Nafarroako euskaldunen mintzoak*, Iruñea, Nafarroako Gobernua.
- GAMINDE, I., 1985, *Aditza ipar goi nafarreraz*, Iruñea, UEU.
- IBARRA, O., 1995, «Cispamplonés hizkeraren inguruan», *ASJU*, xxix-1, 267-318.
- 1996, «Erroibarko lexikoaren gainean», *Euskera*, XLI, (2. aldia), 929-973.
- 1997, «Erroko testu argitaragabe bat eta beste batzuen iruzkina», *FLV*, 75, 265-282.
- 2000, *Erroibarko eta Esteribarko hizkera*, Iruñea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa.
- 2007, *Erroibarko eta Esteribarko hiztegia*, Bilbo, Euskaltzaindia, «Mendaur».
- INTZA'R, D., 1927, «Esaera-zarrak», *Euskera*, III-IV, 4-16.
- 1974, *Nafarroa-ko euskal-esaera zarrak*, Iruñea, Diputación Foral de Navarra.
- IRIBARREN, J. M., 1984, *Vocabulario navarro* (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia), Pamplona, Institución Príncipe de Viana.
- PAGOLA, R. M., ALKIZA, E., BEOLA, A., IRIBAR, I. eta IRIBAR, J. J., 1996, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - Hegoaldeko goi-nafarrera*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea (Deiker), Euskal Ikaskuntzen Institutua.
- PIKABEA, M. L., 1985, «Expresiones temporales en el habla coloquial del valle de Erro», *Euskera*, xxx, 2. ald., 227-232.
- SARAGUETA, P., 1979, «Mezkiritz (Erroibar)», *CEEN*, 31, 5-36.
- 1982-3, «Mezkiritzko etxe barnea», *AEF*, 31, 31-48.
- 1984, «Mezkiritzko langintza», *AEF*, 32, 115-134.

- SATRUSTEGI, J. M., 1987, *Euskal testu zaharrak*, Iruñea, Euskaltzaindia.
- YRIZAR, P. de, 1985, «Aparición y desaparición de las formas verbales en -ako-, -eko-, en el alto-navarro meridional», *Aingeru Irigarayri Omenaldia*, Donostia, Eusko Ikaskuntza, 257-290.
- 1992, *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*, Iruñea, Euskaltzaindia.

LABURPENA

Erroibarko aldaeraren inguruan (3 – Hego Erroibarko azpialdaera. Bigarren erdia)

Honen aurreko saioan Hego Erroibarko hiru herritan –Erro, Orondritz eta Esnotz– inoiz bildu genituen euskarazko lekukotasunak hona ekarri genituen moduan, oraingo honetan esparru bereko beste bostetan –Gurbizar, Urniza, Loizu, Larraingoa eta Ardaitz– grabaturikoen berri eman dugu. Jakinaenez, Bonaparte printzeak taxutu zuen maparen arabera, herri hauetako guztietako euskarak, gehi Erroibar bereko iparraldean eta Esteribarko herririk gehientsuenetan mintzatu denarekin, Erroko aldaera osatzen zuten.

Gako hitzak: Hego-nafarrera: Erroibarko aldaera (hego Erroibarko azpialdaera) euskara; euskal dialektologia.

RESUMEN

Acerca de la variedad de Erro (3 – Subvariedad del sur del valle. Segunda mitad)

A esta entrega, parte final de la anterior, hemos aportado testimonios euskéricos recogidos en cinco lugares del sur del valle de Erro como son Gurbizar, Urniza, Loizu, Larraingoa y Ardaitz, los cuales, añadidos a los anteriormente recogidos en Erro, Orondritz y Esnotz, así como a los también recogidos en nuestra primera entrega en los pueblos del norte del valle, constituían, juntamente con los de la mayoría del valle de Esteribar –y siempre según el admirable mapa dialectal del príncipe Bonaparte– la variedad de Erro, dentro del subdialecto cispamplonés, y éste del dialecto altonavarro meridional.

Palabras clave: Euskera navarro meridional; variedad de Erro (subvariedad del sur del valle); dialectología vasca.

ABSTRACT

About the Erro variety (3 - Sub-variety from the south of the valley. Second half)

In this instalment, the last part of the previous one, we provide testimonies of the Basque language collected from five locations in the south of the Erro Valley –Gurbizar, Urniza, Loizu, Larraingoa and Ardaitz–, which, according to Prince Bonaparte’s admirable dialectal map, together with those previously collected in Erro, Orondritz and Esnotz, and those covered in the first instalment on the villages in north of the valley, constituted, along with those from most of the Esteribar Valley, the Erro variety, within the ‘cispamplonés’ subdialect, in turn part of the Southern Upper Navarrese dialect.

Keywords: Southern Navarrese Basque; Erro variety (southern valley sub-variety); Basque dialectology.

Lana jaso den data: 2016/10/14.

Lana onartu den data: 2016/11/07.